

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

Ladislav KOREC

Migrace obyvatel ze států bývalé Jugoslávie do České republiky

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Lucie Macková M.A., Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně na základě zdrojů a literatury, které jsem uvedl v příloženém seznamu.

V Olomouci dne

.....

Podpis autora

Poděkování

Rád bych poděkoval mé vedoucí bakalářské práce paní Lucii Mackové M.A., Ph.D. za obrovskou pomoc a zpětnou vazbu, kterou mi poskytovala v průběhu celé práce, vždy se skvělou domluvou, velmi si toho vážím.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá problematikou migrace, která byla neodmyslitelně spojená s rozpadem bývalé Jugoslávie v devadesátých letech. Jedna z hlavních myšlenek je mířena na důvody vzniklé emigrace z balkánských států, např. ozbrojený konflikt na daných územích nebo migrace vzniklá ekonomickými faktory. Autor se dále v práci zabývá postoji České republiky k této situaci v rámci imigrační politiky a mezistátní spolupráce mezi zeměmi. Cílem práce je i prozkoumání subjektivních názorů, pohledů a zkušeností migranta z období emigrace do jiného prostředí, než ze kterého pochází.

Klíčová slova: rozpad Jugoslávie, válečný konflikt, nucená migrace, Česká republika

Abstract

The bachelor's thesis deals with the issue of migration, which was inextricably linked to the disintegration of the former Yugoslavia in the 1990s. One of the main ideas is aimed at the reasons for emigration from the Balkan states, for example, armed conflict in the given territories or migration caused by economic factors. The author further deals with the attitude of the Czech Republic to this situation within the framework of immigration policy and international cooperation between countries. The goal of the work is also to examine the subjective opinions, views, and experiences of migrants from the period of moving to a different environment than the one they came from.

Keywords: the disintegration of Yugoslavia, war conflict, forced migration, Czech Republic

Seznam použitých zkratek

AČR	Armáda České republiky
AVNOJ	Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie
ČR	Česká republika
DEMOS	Demokratická opozice Slovinska
DFJ	Demokratická federativní Jugoslávie
EU	Evropská unie
EXCOM	Výkonný výbor Programu Vysokého komisaře
FR Jugoslávie	Svazová republika Jugoslávie
HDZ	Chorvatské demokratické společenství
ICTY	Mezinárodní tribunál pro bývalou Jugoslávii
ICRC	Mezinárodní výbor Červeného kříže
JLA	Jugoslávská lidová armáda
KFOR	Mezinárodní mírová operace Kosovo Force
NATO	Severoatlantická aliance
OSN	Organizace spojených národů
RSK	Republika Srbská Krajina
SDS BaH	Srbská demokratická strana Bosny a Hercegoviny
SFRJ	Socialistická federativní republika Jugoslávie
SHS	Království Srbů, Chorvatů a Slovinců
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SR	Slovenská republika
TFYR Makedonie	Bývalá jugoslávská republika Makedonie
UÇK	Kosovská osvobozenecká armáda
UN	Spojené národy
UNPA	Chráněné oblasti OSN
UNMIK	Dočasná správa OSN v Kosovu
USA	Spojené státy americké
ZKS	Svaz komunistů Slovinska
ZSMS	Svaz socialistické mládeže Slovinska

Seznam rozhovorů

ROZHOVOR 1: PŘÍBĚH ADAMA (OSOBNÍ KOMUNIKACE, 3. 3. 2023)	31
ROZHOVOR 2: PŘÍBĚH PATRIKA (OSOBNÍ KOMUNIKACE, 10. 2. 2023)	34

Seznam tabulek

TABULKA 1: MAKEDONIE – HLAVNÍ UPRCHLICKÉ VLNY	38
TABULKA 2: UPRCHLÍCI V BÝVALÉ JUGOSLÁVII (ZÁŘÍ 1992)	39
TABULKA 3: UPRCHLÍCI V ZEMÍCH BÝVALÉ JUGOSLÁVIE PODLE ZEMĚ PŮVODU A AZYLU (1992–2002). ABSOLUTNÍ HODNOTY V TISÍCÍCH.	41
TABULKA 4: STAV ZAHRANIČNÍHO OBYVATELSTVA Z VYBRANÝCH BALKÁNSKÝCH ZEMÍ V NĚKTERÝCH EVROPSKÝCH ZEMÍCH K 1. LEDNU. ABSOLUTNÍ HODNOTY V TISÍCÍCH.	43
TABULKA 5: VÝVOJ POČTU USAZENÝCH OBČANŮ NÁSLEDNICKÝCH STÁTŮ BÝVALÉ JUGOSLÁVIE V ČR V LETECH 1994–2006.....	48

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	5
SEZNAM ROZHOVORŮ	6
ÚVOD	8
1. CÍLE A METODY PRÁCE	10
2. ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE.....	12
2.1. MIGRACE	12
2.2. UPRCHLÍK, AZYLANT	12
2.3. NUCENÁ MIGRACE	13
2.4. INSTITUT DOČASNÉ OCHRANY	14
3. MIGRAČNÍ TEORIE	16
3.1. NEOKLASICKÁ TEORIE MIGRACE	16
3.2. SÍLY „PUSH“ A „PULL“	17
3.3. TEORIE MIGRAČNÍCH SÍTÍ	18
4. STRUČNÁ HISTORIE ÚZEMÍ JUGOSLÁVIE A JEJÍ ZMĚNY V PRŮBĚHU LET	20
4.1. HISTORICKÉ OKOLNOSTI VZNIKU JUGOSLÁVIE	20
4.2. „TITOVA“ JUGOSLÁVIE.....	22
5. CESTA VYBRANÝCH JUGOSLÁVSKÝCH STÁTŮ K NEZÁVISLOSTI A PŘÍČINY MIGRACE ..	26
5.1. SLOVINSKÁ CESTA K NEZÁVISLOSTI	26
5.2. CHORVATSKÁ VÁLKA ZA NEZÁVISLOST (1991–1995)	29
5.3. VÁLKA V BOSNĚ A HERCEGOVINĚ (1992–1995)	31
5.4. VÁLKA V KOSOVU (1997–1999), BOMBARDOVÁNÍ JUGOSLÁVIE JEDNOTKAMI NATO.....	34
5.5. MAKEDONIE	36
6. MIGRACE ZE STÁTŮ BÝVALÉ JUGOSLÁVIE V ČÍSLECH	39
6.1. NUCENÁ MIGRACE A TOKY UPRCHLÍKŮ NA POČÁTKU 90. LET.....	39
6.2. NUCENÁ MIGRACE DO ZÁPADNÍ EVROPY.....	40
6.3. MIGRACE DO ČESKÉ REPUBLIKY	44
6.3.1. <i>Stručná historie propojení obou států.....</i>	<i>44</i>
6.3.2. <i>Česká zahraniční politika po roce 1990.....</i>	<i>45</i>
6.3.3. <i>Cizinci v České republice</i>	<i>47</i>
ZÁVĚR.....	50
LITERATURA.....	52
PŘÍLOHY	55

Úvod

Téma migrace provází lidstvo už od samého počátku, je však i dnes takřka každodenní záležitostí. Jedná se o přesun obyvatel z místa na místo, ať už z jakéhokoliv důvodu. Mohou to být např. ekonomické, sociální nebo enviromentální důvody, které se v těchto dnech často skloňují. Na následujících stránkách bude popisována a zaznamenána migrace kvůli válečnému konfliktu. V den, kdy panuje ve vaší zemi válka, je pro vás prioritou přežít ve zdraví a dostat se co nejrychleji do bezpečí. Záleží však na tom, jak taková válka a následná migrace probíhá. Situace, kterou popisuje tato práce, je podobná spíše občanské válce, a navíc ji ovlivňuje více faktorů zároveň. Rozpad zemí bývalé Jugoslávie je asi přesný opak toho, jak proběhlo rozdělení Československa, ale je pravdou, že porovnávat tato dvě rozdělení by bylo nefér. V Československu se pád komunismu podařilo zvládnout bez mnohočetných ztrát na lidských životech a následné rozdělení obou republik v brněnské vile Tugendhat v roce 1992 pomohlo celou situaci poměrně rychle uklidnit. Mezitím na Balkáně byla situace naprosto odlišná.

Hospodářská situace se ve státech bývalé Jugoslávie zhoršovala od počátku 80. let a asi by zprvu nikoho nenapadlo, že právě zde se zrodil počátek konce tohoto velkého uskupení států. Země byla zadlužená, využívala krátkodobé úvěry, slibovala zlepšení exportu, pomalu ale jistě se však dostávala do obrovské ekonomické krize, kdy společnou měnu požírala inflace a ceny rostly prudce nahoru (Ramet, 2002). Citelné oslabení, do té doby nedotknutelného, Svazu komunistů Jugoslávie bylo takřka viditelné a jednotlivé republiky cítily příležitost k osamostatnění a prosazení především svých vlastních zájmů. Samy však tušily, že separace tolika území nebude snadná, protože hlavní slovo má na tomto území náboženské a etnické rozdělení, které celou, už tak špatnou, situaci vůbec nezklidní. Naopak ji vysoce eskaluje, v mnohých případech až do extrémních rozměrů.

Autor se v první části práce zaměřuje především na základní odbornou terminologii a vybrané migrační teorie. Druhá část se bude zabývat tématem nucené migrace, kdy dochází k přesunu obyvatel z politických, sociálních, etnických nebo náboženských důvodů. Rozpad Jugoslávie doprovázely všechny tyto důvody. Aby bylo objasněno, proč celá situace vznikla, tak je nutné zahrnout kapitulu týkající se historie území, která předcházela rozdělení jednotlivých republik. Autor práce uvede změny území v průběhu let podložené daty a popíše

migrační toky, které z vybraných balkánských zemí směřovaly do evropských zemí a České republiky. Česká republika byla do tohoto konfliktu přímo zapojena. Podpora České republiky, ať už materiální, sociální nebo prostřednictvím lidských zdrojů, nebyla nepatrná, a proto bude ve třetí části práce zmíněná kooperace mezi Českou republikou a zeměmi napříč bývalou Jugoslávií. Jelikož se bakalářská práce zaměřuje na poměrně citlivé téma, které s sebou nese především osobní příběhy, bude do práce zasazen i rozhovor s imigrantem, který během válečného konfliktu uprchl z Chorvatska do České republiky. Rozhovor s druhým respondentem (vojákem armády ČR, který se účastnil dvou misí v Bosně a Hercegovině během devadesátých let) podává subjektivní výpověď o alarmujících případech etnických a náboženských čistek, které byly často nesmyslné a kruté k nevinným lidem žijícím v separovaných oblastech.

1. Cíle a metody práce

Hlavním cílem práce je zjistit, kolik obyvatel ze států bývalé Jugoslávie bylo nuceno opustit svoje domovy v rámci válečného konfliktu v 90. letech minulého století. Jelikož se jedná o tzv. nucenou emigraci, existují zde závažné důvody, proč lidé opouštěli své domovy. Konkrétně v případě rozdělení Jugoslávie to nebyl vždy jen jeden důvod. Autor práce se zaměřuje na migraci směřující do České republiky, tudíž budou v rámci práce probírané i přístupy naší zahraniční politiky a konkrétní pomoci, ať už humanitární nebo vojenské. Autor poté v průběhu práce pokusí odpovědět na následující výzkumné otázky:

1) Kolik osob ze zemí bývalé Jugoslávie odešlo do České republiky, případně do dalších evropských zemí?

2) Jak velký procentuální podíl tato skupina v České republice po skončení konfliktů tvořila, oproti jiným cizincům, kteří žili na našem území?

Odpovědi na tyto otázky poté budou v závěru práce sloužit pro porovnání jugoslávské migrace mezi Českou republikou a ostatními vybranými evropskými zeměmi.

Tato bakalářská práce má rešeršně-kompilační charakter. Vznikala postupným studováním, vyhledáváním, použitím kritického myšlení, komentováním a uvažováním nad jednotlivými jevy, které jsou podloženy zdroji z dostupné odborné literatury a pramenů, jež mají správnou hodnotu vzhledem k probíranému tématu. Tyto prameny byly využity zejména kvůli citování přesných definic migrace, ale také pro ověření statistických údajů a celkovou charakteristiku politických systémů diskutovaných zemí.

Část práce je věnována rozhovorům s dvěma respondenty. Autor je oslovil na základě svých vlastních kontaktů. Celý rozhovor byl v obou případech nahráván na diktafon se souhlasem respondentů. Jména respondentů byla změněna pseudonymy kvůli zajištění jejich anonymity. Oba tyto rozhovory se konaly osobně s časovou délkou přibližně jedné hodiny (finální rozsah je výrazně kratší, protože byly do práce vybrány jen použitelné části odpovědí). Poté byly přepsány do písemné formy a přiloženy do přílohy, z nichž autor použil přímo do bakalářské práce jen vybrané části korespondující s kapitolami. Rozhovor je označován jako nejvyužívanější kvalitativní metoda sběru dat. Bylo položeno několik otázek každému

z respondentů, ty byly sestaveny pro každého zvlášť (podle časového zasazení jejich příběhu do určitého území, na kterém se pohybovali). Použity byly jak otevřené, tak uzavřené varianty otázek. Otevřená forma nabízí dotazovanému širší odpověď, která vychází z jeho zkušeností a názorů, dostává tím více prostoru se nad položenou otázkou zamyslet. Uzavřená forma omezuje dotazovaného jen na několik možností odpovědi, nemá tak prostor pro vyjádření či vysvětlení svých názorů (Šafaříková, 2015). Pohled respondentů na celou situaci vyvolává silný kontrast, protože oba měli naprosto odlišné zkušenosti a pohybovali se na jiných územích (první na území dnešní Bosny a Hercegoviny, druhý na území dnešní Makedonie a Chorvatska). Cílem bylo však zjistit bližší informace přímo z míst, která byla součástí jugoslávských událostí. Záměrem bylo také zjistit jejich subjektivní pohled na věc, součástí polostrukturovaného rozhovoru byly otázky týkající se vlastních názorů a hodnot. Limity lze zde zahlédnout především v počtu respondentů, pohledy jsou subjektivní a zkušenosti zcela odlišné (Hendl, 2008).

2. Základní terminologie

2.1. Migrace

OSN migranty definuje jako ty osoby, které pobývají mimo zemi svého původu déle než jeden rok. Nezahrnuje však důvody, kvůli kterým byl občan dané země donucen k odchodu. Pokud se na situaci podíváme z tohoto úhlu pohledu, neřadí se mezi migranty krátkodobí turisté nebo návštěvníci země, kteří cestují za pracovními účely, avšak termín migrant je častokrát používán i pro tzv. sezónní pracovní migranty (Amnesty International, 2023).

2.2. Uprchlík, azylant

Pokud se na sociální a ekonomickou migraci budeme dívat pohledem, že je spíše dobrovolná, bude nutné si definovat i vynucené (nedobrovolné) formy migrace. Tyto dva fenomény mají několik společných aspektů, i když by se zprvu mohlo zdát, že se jedná o naprosto odlišné situace. Rozdílná motivace migrujících osob není nakonec z pohledu cílové společnosti příliš rozhodujícím ukazatelem (Koudelka, 2018).

Po druhé světové válce se světové společenství dohodlo na přijetí nutných opatření, díky kterým by bylo možno pomáhat pronásledovaným osobám. Nejprve přijala Organizace spojených národů v článku 14 *Všeobecné deklarace lidských práv* (1948) právo hledat v jiných zemích útočiště před pronásledováním. Následně se mezinárodní komunita dohodla na *Úmluvě o právním postavení uprchlíků* (1951) a poté také *Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků* (1967), který odstranil časové ohraničení plynoucí z Úmluvy z roku 1951 (Koudelka, 2018).

Tyto dohody signatářské státy musí implementovat do svých vnitrostátních legislativ. Úmluva definuje uprchlíka jako osobu, která:

„...v důsledku událostí, které nastaly před 1. lednem 1951, se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shoda uvedeným obavám odmítá ochranu své vlasti; totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se

mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem ke shoda uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit (Úmluva, 1993).“

Mezi uprchlíky tak řadíme ty:

„...kteří jsou (1) nechráněnou osobou, která má (2) odůvodněný strach z pronásledování, což jej vedlo k (3) opuštění domovského či rezidenčního státu; tento člověk se proto nachází mimo tento stát (domovský či rezidenční). Důvodem k pronásledování je (4) jeden z pěti důvodů (rasa, náboženství, národnost, příslušnost k určité společenské skupině nebo zastávání politických názorů). A současně žadatel (5) nesmí spadat pod jednu z vylučujících klauzulí, protože buď ochranu nepotřebuje, protože používá jinou ochranu (Kosař, 2013, s. 9-10).“

Pojem uprchlík nemá daleko ke slovnímu spojení institut azylu, se kterým je někdy ztotožňován. Oba tyto statusy navazují na humanitární pomoc, kterou stát poskytuje osobám pronásledovaným jiným státem kvůli politickým, národnostním, rasovým, náboženským, popř. dalším důvodům. Azyl nezískávají osoby, které se dopustili kriminality a na území jiného státu se přemístili jen z obavy před případným trestem. Azyl také není udělován lidem, kteří emigrují kvůli ekonomickým nebo sociálním důvodům, neboť je tento druh migrace považován za dobrovolný (Koudelka, 2018).

Mezi ty nejpodstatnější rozdíly obou forem pomoci se řadí zdroj závazku. Postavení uprchlíka obsahově upravují mezinárodní dohody (*Úmluva o právním postavení uprchlíků*), existence institutu azylu a jeho pravidla jsou určovány výlučně konkrétním státem, který se dobrovolně rozhodl určité kategorii cizinců udělit azyl, jedná se o subjektivní jednání. Plyne z toho tedy pro stát míra závazku, protože pokud podepsal mezinárodní dohodu o pomoci uprchlíkům, měl by ji také poskytovat. U azylu to záleží na daném státu, protože není k udělení nijak nucen, může se proto rozhodnout sám, komu status přiznat (Čepelka, 2006).

2.3. Nucená migrace

Studium uprchlíků a jiných nucených migrantů je nyní hlavní zkoumanou oblastí nejen v rámci antropologie, která mohla čerpat z dřívějších sociologických studií komunit imigrantů, antropologických studií pracovní migrace a usídlení v městských oblastech. Vysídlení je nyní

vnímáno jako endemický jev, který ovlivňuje ty, kdo byli tzv. „vykořenění“ z původního obydlí. Dále se pohlíží na komunity, které pocítují dopad přicházejících migrantů na nové území. V neposlední řadě v tomto fenoménu hrají roli vlády a mezinárodní agentury, které promlouvají do řešení vysídlení (Colson, 2003).

Součástí nuceného přesunu do nových komunit jsou procesy jako je správa identity, vytváření a udržování hranic, řízení reciprocity, manipulace s mýty a formy sociální kontroly. Vykořenění z místa bydliště také vyvolává ztrátu důvěry ve vlády a stávající politické vůdce, vznikají tak nové diaspory s vlastními politickými zájmy. To, co se stane po přesunu, závisí do značné míry na tom, zda se lidé přesídlují sami za použití svých existujících sociálních a ekonomických zdrojů nebo jsou odkázáni na přesun prostřednictvím agentur, či jsou dokonce drženi v zadržovacích táborech. Mezinárodní a nevládní charitativní organizace jsou hlavními aktéry, jejichž role se proměňují prostřednictvím jednání s vysídlenými osobami, přičemž zároveň mají zásadní vliv na schopnost vlád plnit svoji funkci (Colson, 2003).

2.4. Institut dočasné ochrany

Koncem 70. let 20. století se začal vyskytovat v mezinárodně právním prostoru termín „dočasné útočiště“. Velmi podobná synonymní slovní spojení můžeme vidět na následujících příkladech jako: „dočasná ochrana“, „dočasný azyl“, „prozatímní azyl“ nebo „dočasné bydliště“. Tyto uvedené fráze spojuje především časový prvek, který akt označuje za spíše přechodný, nikoliv trvalý, často proto dochází v přesné terminologii k nejasnostem. Zatímco u pojmu „azyl“ jsou jasně stanovená a definovaná pravidla (podmínky pro udělení statutu) (Jílek, 1994).

V průběhu 80. let se mezinárodně právní nauka začala více zabývat pojmem „dočasné útočiště“, chtěla tak osvětlit jeho náplň, i když byl do té doby výlučně používán k *deskripci omezené formy ochrany v souladu s článkem 31 Ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků (1951)*. Tento pojem však neměl popisovat novou realitu, protože byl součástí hromadného uprchlického proudu. Uprchlíci totiž zpravidla vystupovali na území přijímajícího státu mimo řádnou právní byrokracii. Výkonný výbor programu vysokého komisaře (EX COM) v dočasném útočišti viděl druh přechodné ochrany, vhodné pro hromadnou migraci osob. Tyto střety zájmů se poté projevovaly v praxi i teorii mezinárodního práva (Zaimović, 2021).

Ve státech bývalé Jugoslávie poskytovaly dočasnou ochranu různé organizace, včetně Mezinárodního výboru Červeného kříže (ICRC), Organizace spojených národů (OSN), zemí EU a dalších mezinárodních organizací a humanitárních skupin. Tyto organizace poskytovaly dočasnou ochranu a pomoc uprchlíkům, vysídleným osobám a civilistům, kteří byli zasaženi konfliktem v této oblasti. Počátkem 90. let začala nová vlna emigrace, a to především z důvodu úniku před válkou. Odcházeli, jak mladí lidé (studenti, nezaměstnaní), tak i ti ve středním věku, kteří měli v plánu v ČR podnikat, stejně jako to provedl můj druhý respondent, který utíkal z Chorvatska před válkou kvůli obavám o svůj život. V Bosně a Hercegovině probíhala velmi krvavá válka (1992 – 1995), kvůli které k nám emigrovalo několik tisíc uprchlíků (především bosensko-hercegovských muslimů). Někteří pokračovali dále na západ, určitá část se usadila v České republice, ale většina z nich se později vrátila zpět domů (Otčenášek, 2001).

3. Migrační teorie

Pojem migrace se skloňuje v různých pádech od druhé poloviny 19. století, kdy v tomto období proběhl vysoký rozvoj přírodních a společenských věd. Zkoumání této nové vědní disciplíny dovedlo mnohé autory k odlišným závěrům, ale také k několika novým teoriím, jak vůbec celý proces funguje. Následující část bakalářské práce seznamuje čtenáře s vybranými migračními teoriemi, a především s důvody, které migranty motivují k přesunu do jiné oblasti.

3.1. Neoklasická teorie migrace

Počátek první migrační teorie se datuje do konce 19. století, kdy si významné postavení vydobyl rodák z Frankfurtu nad Mohanem, geograf, statistik a topograf, Ernst Georg Ravenstein. Základy této teorie můžeme najít v neoklasické ekonomii, která chápe ekonomiku jako účel a prostředek společenského pohybu, je vnímaná jako samo regulující mechanismus, který řídí nabídka a poptávka, kde technologický pokrok, nabídka a poptávka způsobuje i pohyb pracovních sil (Uherek, 2016). Ravenstein během vědecké kariéry uskutečnil celkem tři významné datové interpretace, které shrnul do formy zobecňujících tezí, tzv. migračních zákonů. Ta úplně první, nejstarší analýza a interpretace dat pochází z roku 1876 a zrcadlí prvotně vnitřní migraci ve Spojeném království. Druhá analýza z roku 1885 je dosti podobná první zmiňované, avšak s tím rozdílem, že pracuje s větším objemem zpracovaných statistických dat, zahrnuje migraci do zámoří a celkově uplatňuje širší komparativní hledisko. Oba tyto případy Ravenstein interpretuje tak, že migrační proudy jsou přímo závislé na rozvoji průmyslu, kde pojmy jako „představa práce“ nebo „zisk“ jsou hlavními důvody vzniklé migrace v tomto období (Ravenstein, 1885).

Vznik samotného procesu pak závisí na tom, zda jsou pro něj příhodné podmínky, např. dopravní možnosti. Z dnešního úhlu pohledu je zajímavé, že nezahrnuje do své teorie např. možnost ubytování, což je neodmyslitelný faktor. Motivaci podle něj lidé vidí hlavně v přítomnosti vzdělávacího zařízení, zahrnuje také zdravé klima nebo nižší životní náklady udržující provoz domácnosti (Uherek, 2016).

Migrační zákony podle Ravensteina jsou spojovány s moderní společností a procesem urbanizace. Aplikování na dnešní postmoderní společnost, která je vysoce ovlivněná

globalizací, může narazit na určité limity. Platnost zákonů byla v 19. století ověřována jen málo, postup Ravensteina byl však důsledný v mnoha ohledech. Statistická data o migračním pohybu pečlivě zpracovával, neověřil však jednu důležitou kvalitativní skutečnost, a to tu, proč lidé vlastně migrační pohyb uskutečňují. Interpretoval teorii především jako pohyby jednotlivců, kteří se prvotně stěhují za účelem vyššího výdělku. Nezahrnul fakt, že lidé neemigrují jen na základě subjektivních rozhodnutí, ale že se mohou setkat i s vnějšími vlivy, které na ně vytvoří tlak (Uherek, 2016).

3.2. Síly „push“ a „pull“

V šedesátých letech dvacátého století spatřila světlo světa „push-pull“ teorie, kdy se Bogue, Jansen a Lee začali zabývat determinanty, které ovlivňují rozhodování obyvatel migrovat. Tyto dva fenomény rozdělujeme na ty, které na lidi působí spíše negativně – *push faktory*, jako např. nedostatek pracovních příležitostí, nízká průměrná mzda nebo špatná životní úroveň. Tyto však nejsou jedinými faktory, které jsou součástí procesu migrovat. V dané situaci musí existovat také pozitivní faktory, které budou jedince motivovat k přesunu – *pull faktory* (Henig, 2007). Everett Lee se domnívá, že se jednotlivci k migraci rozhodují ze své vlastní vůle, tudíž se předpokládá, že je migrace individuální a zároveň selektivní proces (Lee, 1966).

Obr. 1 Everett Lee: Průběh migrace (Lee, 1966), vlastní zpracování

Podle Everetta Lee velikost migrace ovlivňuje:

1. diverzita území, mezi kterými migrace probíhá (chudé x bohaté; přelidněné x nezalidněné);
2. diverzita lidí, kteří na daném území žijí (z národnostně, etnicky, vzdělanostně nebo příjmově homogenních území jsou migrace méně pravděpodobné než z kulturně a etnicky heterogenních území);
3. velikost migračních překážek;
4. ekonomické změny;
5. čas (přes regulační opatření na migrace stále zvyšuje);
6. pokrok (vývoj znamená migraci) (Uherek, 2016, s. 35).

Everett Lee rovněž započítává osobnostní vlastnosti jako základní předpoklad k migraci. Tvrdí, že migrace není jen záležitost rozumu. Ovlivňují jí i povahové vlastnosti jednotlivců, které mohou vyvolat silný kontrast. Někteří lidé se mohou rádi stěhovat z místa na místo, protože na jednom neradi zůstávají. Druzí například rádi setrvávají na jednom místě celý život, jsou více konzervativní (Uherek, 2016).

3.3. Teorie migračních sítí

Před nástupem teorie migračních sítí bylo časté sledovat především makroekonomické procesy a ekonomicky podmíněné individuální rozhodování jednotlivce. Nezahrnují však fakt, že migrant je aktivním subjektem, který funguje v rámci sociálních interakcí (Drbohlav a Uherek, 2007). Podle Masseyho (1988) definice představují migrační sítě skupinu interpersonálních vztahů, které propojují přistěhovalce v cílových zemích s jejich původními komunitami v zemi původu pomocí rodinných a přátelských vazeb. Migrační sítě lze analyzovat z několika perspektiv:

1. jako systémem, který snižuje sociální, ekonomickou a emoční investici do samotného aktu migrace,
2. jako systémy sociálních vztahů, které ovlivňují post migrační chování,

3. jako integračními strategiemi jedinců i rozsáhlejších skupin, a to jak v oblasti ekonomické činnosti, tak i dalších interakcí (Drbohlav a Uherek, 2007).

Migrační sítě se primárně vytvářejí v cílových prostorech nebo jsou součástí migračních trajektorií. Vznikají však zároveň specifické sítě, které vysvětlují model diverzifikace rizika chování rodin. Ten je specifický především v tom, že rodiny rozešlou své členy do různých destinací a snižují tím celkové riziko momentálního ekonomického propadu všech jejich členů (Massey, 1990). Teorii migračních sítí koresponduje s modelem „push – pull“ faktorů, který ho činí sofistikovanějším, obohacuje ho o dimenzi efektu účelových vazeb mezi samotnými migranty. Obecně platí, že migrační sítě umožňují lépe překonávat překážky v migraci, anebo dokážou vytvářet podmínky k životu v cílových prostorech jako např. v oblastech péče o děti, v otázkách bydlení a ekonomické činnosti nebo zabezpečení sociálně slabých. Mají vliv nejen na destinaci migrujících a složení migrantů, ale i na jejich počet. Samotná existence migračních sítí může být pro migranty lákavou nabídkou, jak změnit jejich životy, ale také jejich životní překážkou, zejména v krajanských sítích, kde dochází k nenaplnění cílů, jež migrací sledují (Drbohlav a Uherek, 2007).

4. Stručná historie území Jugoslávie a její změny v průběhu let

Rozpad bývalé Jugoslávie v devadesátých letech 20. století s sebou nesl celou řadu případů stěhování obyvatel, které byly vyvolány několika historickými událostmi. V mnoha případech byly tyto migrace zapříčiněny válečnými okolnostmi jako např. válečný cíl jedné ze stran konfliktu nebo z bezpečnostních důvodů (Fňukal a Šrubař, 2008). Vyskytovaly se zde však i důvody ekonomické nebo sociální (Ramet, 2002). Autor práce se v následující části zaměří na stručnou historii území vedoucí ke vzniku Jugoslávie v první polovině 20. století, přes Titovu vládu, až po její postupný rozpad.

4.1. Historické okolnosti vzniku Jugoslávie

Země, které pochází z jihovýchodní části Evropy, byly v dějinách často označovány za tzv. neuralgické místo. Z východu a asijských stepí tudy průnikem do Evropy procházely například barbarské kmeny, tato událost se spojuje především s pozdním starověkem a raným novověkem. V 19. století se balkánský problém objevil pod pojmem tzv. východní otázky. V situaci, kdy jednotlivé balkánské národy zformovaly požadavky svého osamostatnění a evropské velmoci zvýšily své úsilí o rozšíření vlivu a moci nad „tureckým dědictvím“, následoval vznik nezávislých států národů Balkánského poloostrova, tedy i Srbska, Černé Hory, Chorvatska, Slovinska, Rumunska a posléze i Bulharska a Řecka. Tato událost se stala základem pro další boje, které měly vést k jednoznačnému cíli, a tím bylo vytlačení Turků z Evropy (Dizdarević, 2002).

Do první světové války byl nápad sjednocení jihoslovanských národů pouhou fikcí, která se objevovala v teoriích ilyrismu, úvahách o případné spolupráci. Státy si pohrávaly s myšlenkou jakéhosi „jihoslovanského snu“, jenž měl původ v nacionalismu a romantismu 19. století. Až válka však dala tendencím ke sjednocení reálnou šanci (Dizdarević, 2002). Po první balkánské válce v roce 1912, kdy vznikla samostatná Albánie, byla Osmanská říše zmítaná po mladoturecké revoluci jejími interními spory, a to byl jeden z důvodů, proč se definitivně stáhla z evropského kontinentu. V důsledku první světové války zanikly tři obrovské monarchie (habsburská, ruská, osmanská). Na jejich rozpadu poté postupně vznikaly nové státy. Nový řád v Evropě pomáhal určovat systém mírových smluv, který byl pojmenován po místě, kde byla podepsána 28. června 1919 mírová smlouva s poraženým Německem, označován jako

„versailleský“ (Rychlík, Moskovič a Pelikán, 2020). Na vítězné straně tehdy stálo z balkánských států pouze Srbsko, Rumunsko a Řecko. Srbsko se stalo jádrem nového státu – Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (Království SHS), který byl od převratu v roce 1929 oficiálně nazývaný Jugoslávií (Rychlík a Perenčević, 2007).

Na počátku druhé světové války se Jugoslávie rozhodla k deklaraci své neutrality v konfliktu. Jelikož došlo ke zhroucení dosavadních spojeneckých svazků (Malá dohoda, Francie), tak byla svým způsobem donucena důkladně promýšlet, jak se postaví ke svému vztahu k mocnostem Ose. Německo a Itálie však měly s územím rozdílné plány a panoval mezi nimi v tomto směru rozpor. Hitler měl zájem o volný přístup k potravinám a surovinám Balkánu, dával proto přednost zachování Jugoslávie, avšak pod podmínkou stability bělehradského režimu. V této situaci se však Itálie, Maďarsko a Bulharsko naopak snažili prosazovat své teritoriální nároky a otevřeným způsobem jugoslávský stát destabilizovat. Celá situace vygradovala, když se jugoslávské vedení rozhodlo připojit 25. 3. 1941 k Ose, aniž by se zavázalo vojenskou pomocí. I když tento akt nebyl v dané době protiruský, tak to přesto vyvolalo silný odpor srbské veřejnosti, která byla protiněmecká a protiitalská. Za velmi napjaté situace byl v Bělehradě proveden 27. 3. 1941 státní převrat. Ten odstranil vládu, která podpořila připojení k třetí říši. Po této události se však Německo rozhodlo celou situaci rychle zajistit vojensky a po nevýrazném odporu bylo od 17. 4. 1941 okupováno německými, italskými, maďarskými a bulharskými vojsky. Poté byly postupně anektovány okrajové části území, na zbylých se utvořily tři státy (Srbsko, Černá Hora, Chorvatsko), které byly na Německu a Itálii závislé každý v jiné míře. Avšak jen jedinému Chorvatsku se podařilo obdržet formální nezávislost (Fňukal, 2012).

Velkým faktorem na tomto území bylo především zapojení partyzánských oddílů, do kterého bylo na konci roku 1941 zapojeno více než 60 tisíc lidí. Jednalo se především o Srby v rámci četnického hnutí, které vedl Draža Mihailović (Fňukal, 2012). Ti operovali na rozsáhlých územích Srbska, Černé Hory, Chorvatska a Bosny. Z poslední zmiňované země se poté stalo jádro operační základny Titovy partyzánské armády, proti které Němci postupně vystoupili se sedmi velkými ofenzivami. Povstání pod taktovkou komunistů, kteří vyzývali v duchu směrnic Komunistické internacionály k vytvoření jednotné antifašistické fronty, začalo v době, kdy byla Osa na vrcholu moci. Jugoslávci těmito kroky započali urputný a hrdinský boj, který neměl

v tomto období v okupované Evropě období. Poté partyzáni vedení komunisty odmítali různé druhy šovinismu a slíbili Černohorcům, Makedoncům, a jiným národnostem zrovnoprávnění v obnovené Jugoslávii, jenž bude vycházet z federativních zásad. Jednalo se o krok usilující o spolupráci všech jugoslávských etnik a odbojových organizací (Dizdarević, 2002). Partyzánské oddíly krok po kroku osvobozovaly poměrně velká území, na kterých proběhla snaha vytvořit novou státní organizaci v rámci tzv. národně osvobozených výborů. Ty měly za úkol plnit funkci místních orgánů moci, jež dohlížely na nově osvobozená území nejen na místní úrovni, ale později i na okresní a krajské. Po zasedání v Bihaći roku 1942 vytvořili partyzáni vedle štábu národně osvobozené armády i zvláštní celostátní politický orgán, který nesl název Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie (AVNOJ). Na svém druhém zasedání roku 1943 se AVNOJ prohlásila za nejvyšší orgán zákonodárné a výkonné moci a jediného představitele suverenity lidu i celé Jugoslávie jako státu. Současně zamítla legitimitu jugoslávské exilové vlády, která byla tou dobou v Londýně. Byly zde i otázky týkající se zavedení monarchie, ale návrat Petra II. byl zakázán a AVNOJ krátce na to jmenoval vlastní jugoslávskou vládu (pod názvem „Národní výbor osvobození Jugoslávie“). Tento akt bývá často označován za státoprávní počátek existence „druhé“ Jugoslávie (Fňukal, 2012).

Po kompletním osvobození země byla oficiálně označována pod názvem Demokratická federativní Jugoslávie (DFJ) a formálně zůstávala dále monarchií. Avšak tato situace se změnila 29. listopadu 1945, kdy nový parlament, který byl vedený především Komunistickou stranou Jugoslávie na svém prvním zasedání rozhodl o poslední změně názvu a vyhlásil Federativní lidovou republiku Jugoslávie (SFRJ), která s konečnou platností zrušila monarchii a zbavila moci jak Petra II., tak celou dynastii Karađorđevićů. Nastupující komunistický režim poté bez většího odporu vyřadil své politické odpůrce z veřejného a politického života a převzal tak kontrolu nad všemi mocenskými posty v zemi. Mohlo by se zdát, že pro svůj totalitní charakter nebude po druhé světové válce příliš oblíbený, ale opak byl pravdou. Těšil se vysoké popularity a podpory obyvatelstva (Fňukal, 2012).

4.2. „Titova“ Jugoslávie

Státy „velké trojky“ – USA, SSSR a Velké Británie – nebyly po porážce Německa a Itálie v druhé světové válce ochotny přijmout žádné územní změny, které během konfliktu nastaly, jestliže je tedy samy nepodporovaly nebo potají neschvalovaly. Příkladem tohoto iniciování je

případ anexe Besarábie do SSSR nebo postoupení jižní Dobrudže Bulharsku. Mírová smlouva s Itálií zajišťovala Jugoslávii Gorici, Istrii a západní Kraňsko. Výjimkou byl Terst, který se s okolím stal svobodným samostatným územím (roku 1954 však bylo území rozděleno mezi Jugoslávii a Itálii, přičemž město Terst spadalo přímo pod italskou stranu). Lékem na národnostní spory a konflikty mělo být ve všech balkánských státech zavedení socialismu podle sovětského vzoru, jež byl po příchodu sovětských armád zaveden takřka po celém území, s výjimkou Turecka a Řecka (Rychlík, Moskovič a Pelikán, 2020).

Území Balkánu, které bylo dříve zmítané krutými národnostními spory, se mělo stát příkladem pro ostatní státy, jak vzájemně mezi národy spolupracovat. Velké kroky v tomto směru udělala především sama Jugoslávie, která pod vedením komunistického vůdce Josipa Broz-Tita už v průběhu války vystoupila s konceptem nové Jugoslávie jako federace šesti jihoslovanských republik – Srbska, Chorvatska, Slovinska, Bosny a Hercegoviny, Černé Hory a Makedonie. Celý stát měl být poté rozdělen tak, aby napříč republikami panovala rovnováha. Otazník ovšem visel nad dvěma oblastmi, které usilovali o status samostatné republiky. Jednalo se v prvním případě o Kosovo, kde žila početná albánská větev obyvatel. Druhý případ se týkal oblasti Vojvodina. Obě tato území nakonec nezískala status, o který žádala, ale povedlo se jim prosadit charakter autonomní oblasti v rámci Srbska. Součástí jugoslávské federace se do budoucna mělo stát Bulharsko a Albánie, čímž by se vyřešil problém týkající se Makedonie a Kosova. Tento nadějný projekt se však stal nerealizovatelným, když vznikl roku 1948 konflikt mezi Stalinem a Titem (Rychlík, Moskovič a Pelikán, 2020).

Brzy se ukázalo, že se komunisté v Jugoslávii nehodlají ve všem podřizovat Moskvě, i když se ji snažili v mnoha případech napodobovat. Dávali jasně najevo, že nehodlají být tak poslušní jako soudruzi v dalších východoevropských metropolích. Přivolání Stalinova hněvu vedlo ke snahám vyloučení Jugoslávie ze sovětského bloku a přivolání nevybíravého politického, vojenského a hospodářského nátlaku. Bylo proti ní připraveno zakročit přes půl milionu bulharských, maďarských a rumunských vojáků, které doplňovali místní stalinisté a jimi podporovaní separatisté. Střet zájmů se Sovětským svazem a jeho spojenci na přelomu 40. a 50. let postavila Jugoslávii mimo bipolární svět, i když se jugoslávští komunisté nehodlali vzdát své komunistické příslušnosti. Cílem bylo vytvoření spíše nezúčastněného území, které mělo v bipolárním světě střídatý charakter (Dizdarević, 2002).

Od roku 1949 hledala země vlastní, specifickou cestu výstavby socialismu, kterou omezovalo centrální řízení ekonomiky. Některým podnikům byla dokonce poskytnuta specifická správní autonomie a objevily se i první snahy o navázání tržních vztahů. Na druhé straně však zavládla v zemi násilná kolektivizace zemědělství. Jak je na první pohled vidno, tak se postupně začal vytvářet vlastní jugoslávský nebo také samosprávný model. Aby nedošlo k přílišnému ovlivnění a připojení k Západu, který začal nabízet výpomoc v podobě půjček a dodávek zbraní, tak Tito ihned po Stalinově smrti v roce 1953 usiloval o opětovné sblížení s Moskvou. Až tehdy započala druhá Jugoslávie dlouhou cestu, během které byl Tito současně považován místy střídavě za soudruha a poté zrádce. Jádrem silného hnutí nezúčastněných zemí a zároveň důležitým strategickým bodem se stalo město Bělehrad, které balancovalo na rozmezí dvou mocenských bloků a mezi dvěma vojenskými pakty (Dizdarević, 2002).

V této době by si takřka nikdo nedovolil vyvracet nebo zpochybňovat existenci jugoslávského státu jako celku. Existovaly zde však první náznaky nevráživosti mezi národy, které však bývaly tvrdě potlačeny hned v jejich zárodku. Situaci napomáhal především veliký hospodářský rozmach v druhé polovině 50. a začátkem 60. let., kdy byla zahájena modernizace průmyslu a infrastruktury. Došlo k růstu zaměstnanosti a zvýšení produktivity práce, zároveň však začala růst i zadluženost země. Hospodářský a ekonomický rozmach však nebyl jediným důvodem, proč se lidem nechtělo válčit. Hlavním důvodem bylo především ukončení nedávného válečného teroru, který byl ještě opravdu velice čerstvý a takřka nikdo nechtěl být součástí dalšího vzájemného vyvražďování. Jednalo se však o náznak toho, co mělo zemi potkat v budoucích rozporech. Republiky Chorvatsko a Slovinsko byly hospodářsky ve výhodě a začaly si stěžovat na unitarismus „byzantského“ Bělehradu. Vadilo jim především to, že musí přispívat na chudé oblasti Bosny, Černé Hory, Makedonie a Kosova. Tyto státy však braly pomoc od „bohatého severu“ jako druh koloniálního vykořisťování, kdy prodávaly levné suroviny a energie na sever, který jim prodával zpět drahé výrobky za vysoké ceny (Dizdarević, 2002). V 60. letech 20. století se v Jugoslávii začaly objevovat prvky tzv. „liberálního socialismu“, což znamenalo omezené uvolňování politické a ekonomické kontroly státu nad společností. Byly přijaty reformy, které měly za cíl decentralizaci ekonomiky a posílení pravomocí republik a obcí. Tato politika vedla k růstu nezávislosti na Sovětském svazu a k posílení vztahů se západními zeměmi. V roce 1961 byla založena organizace Hnutí nezúčastněných zemí, kterého se stala Jugoslávie důležitým členem (Pirjevec, 2000).

V roce 1966 se v Jugoslávii udála tzv. „srpnová krize“, která vedla k propuštění mnoha prominentních politiků, kteří kritizovali státní politiku. Tato krize vedla k nárůstu politických napětí a k omezení svobody projevu. V 70. letech se poté začaly objevovat prvky centralizace ekonomické moci a omezení politických svobod. Byla zavedena praxe plánování, což vedlo k růstu státního sektoru a ke zvýšení nezaměstnanosti. Ekonomická situace se zhoršovala a inflace rostla, což vedlo ke zhoršení životní úrovně obyvatelstva. V této době také docházelo k rostoucím etnickým napětím, které vedlo k rozpínavosti nacionalistických stran a skupin. Tyto nacionalistické skupiny se snažily prosazovat vlastní zájmy a zpochybňovaly politiku jednotné Jugoslávie. V roce 1974 byla přijata nová ústava, která zaručovala širokou autonomii pro republiky a obce. Tato ústava měla za cíl zastavit narůstající napětí mezi různými etnickými skupinami v zemi. Tento pokus však vedl jen k další politické nestabilitě. Ekonomická situace se v této době nadále zhoršovala, což bylo důsledkem mnoha faktorů. Inflace stoupla na dvojciferné hodnoty a Jugoslávie se potýkala s vysokou zadlužeností, která vedla k potížím při splácení zahraničního dluhu a k neschopnosti země investovat do infrastruktury a průmyslu (Pirjevec, 2000)

Po smrti prezidenta Josipa Broz-Tita v roce 1980 se v Jugoslávii začalo postupně projevovat rostoucí etnické napětí a nespokojenost s federálními strukturami země. Tito byl jediným lídrem, který dokázal udržet Jugoslávii pohromadě, a jeho smrt vyvolala vlnu nejistoty a napětí v celé zemi. Kolektivní vedení, které mělo Tita nahradit, se nedokázalo shodnout na společné politice. V roce 1981 vypuklo v Kosovu násilí mezi srbskými silami a albánskými separatisty. Hlavním problémem byla diskriminace albánské menšiny v rámci srbského politického systému a nízká úroveň hospodářského rozvoje regionu, například nedostatek vody a elektrické energie. Byly uzavírány albánské školy, omezovalo se užívání albánského jazyka a byli zatýkáni albánští intelektuálové. Srbsko chtělo mít větší moc v rámci federace a prosazovalo centralizaci moci (Kupka a Perencević, 2003). Tyto události vedly k nespokojenosti ostatních republik, zejména Slovinska a Chorvatska, které chtěly více autonomie a právo na vlastní rozhodování. V roce 1984 se konaly olympijské hry v Sarajevu, které měly ukázat navenek jednotu Jugoslávie, ale v pozadí se projevovaly různé etnické a politické problémy (Pirjevec, 2000).

5. Cesta vybraných jugoslávských států k nezávislosti a příčiny migrace

„Věk migrace“ změnil nejenom svět, ale i většinu jeho společností. Většina vysoce rozvinutých zemí a nemálo méně rozvinutých zemí se stalo kulturně mnohem rozmanitějšími, než tomu bylo například o generaci zpět. Národní státy se musely nejednou zamýšlet nad otázkami, které se týkaly reality společenského pluralismu. Faktem je, že ve skutečnosti jen málo moderních států bylo etnicky homogenních. Nicméně např. nacionalismus ukázal v posledních dvou stoletích opak, když se snažil vytvořit mýty o etnické homogenitě. Ve svých extrémních podobách se dokonce pokusil dosáhnout takové homogenity, že vyháněl menšiny a páchal na lidech genocidu. Odstrašujícím případem je podívaná na „etnické čistky“ v troskách bývalé Jugoslávie, které jednoznačně ukazují, že tyto tendence stále existují a mají v povaze se čas od času ukázat na povrchu, obzvláště pokud jsou podmaněny extrémními vlivy (Castles a Miller, 2003).

Dokud trvala studená válka a v Jugoslávii panovaly obavy ze sovětské invaze, tak držely jugoslávské národy více méně pohromadě, to se však s jejím postupným koncem měnilo. Jihoslovanská jednota a myšlenky socialismu se začaly postupně vytrácet. To vedlo ke zdání, že zde neexistuje mnoho důvodů, proč nadále udržovat národy pohromadě (Rychlík, Moskovič a Pelikán, 2020). V následující části se autor bude věnovat vybraným státům bývalé Jugoslávie ve zvláštní podkapitole a jejich cestě k nezávislosti, která byla doprovázená válečnými konflikty v 90. letech 20. století. S těmito událostmi je neodmyslitelně spojená i migrace, ať už z osobních, ekonomických, sociálních nebo politických důvodů.

5.1. Slovinská cesta k nezávislosti

V letech 1988 až 1989 se ve slovinské části Jugoslávie začaly postupně objevovat případy otevřené kritiky stávajícího režimu a zároveň se začala rozvíjet nová kulturní a politická scéna, která se snažila změnit politický systém a prosadit demokratizaci země. Jedním z nejvýraznějších a nejkontroverznějších témat této doby byla aféra kolem časopisu Mladina. V časopisu vycházely ostré články proti poměrům v Jugoslávské lidové armádě (JLA), která do

té doby byla považována za nedotknutelnou jistinu v případě ohrožení jugoslávské celistvosti (Pirjevec, 2000).

Tyto články psal především mladý redaktor Janez Janša, jinak člen vedení Svazu socialistické mládeže Slovinska (*Zveza socialistične mladine Slovenije* – ZSMS) a dokonce kandidát na předsedu této organizace. Tato skutečnost svědčila o stupni rozkladu systému, pokud se její hlavní představitel postavil proti jedné z hlavních opor režimu, kterým v této době armáda nepochybně byla. Tato armáda, kterou slovinská vláda nebyla schopna pravomocně jakkoliv ovlivnit, se uchýlila k tomu, že se rozhodla Janšu exemplárně potrestat. Byl postaven před vojenský soud a obviněn současně s důstojníkem JLA Ivanem Borštnerem, dvěma dalšími redaktory časopisu *Mladina* – Davidem Tasičem a Francem Zaverlem z vyrazení vojenského tajemství (Hladký, 2010). Publikované dokumenty však vůbec nesouvisely s vojenskými záležitostmi a nemohly nijak ohrozit obranyschopnost státu. Obsah zveřejněných materiálů byl totiž čistě politicky orientovaný. Vyplývalo z nich, že se vrchní velení armády, které bylo po Titově smrti považováno za jakéhosi garanta v případě destabilizace v zemi, rozhodlo opakovaně varovat Svaz komunistů Slovinska (ZKS) před nebezpečím „kontrarevoluce“ ve Slovinsku a naléhalo na slovinské vedení, aby zavčas zakročilo proti obávané opozici. Unikly také informace, které se týkaly možného silového zakročení Jugoslávské lidové armády na území Slovinska v případě, že se rozhodne nespolupracovat podle stanovených pokynů (Rychlík, Moskovič a Pelikán, 2020).

Ve Slovinsku podle všeho narůstaly negativní tendence, když proti zatčení populárního novináře Janeze Janši vypukly masové protesty a demonstrace. V této době navíc vznikl Výbor na obranu Janeze Janši, jehož zakladatelem se stal Janšův přítel Igor Bečvar. Ten dokázal zorganizovat na hlavních lublaňských náměstích rozsáhlé demonstrace, které byly signálem k „přenesení politiky na ulici“. Protesty poté ještě zesílily, když bylo rozhodnuto o tom, že se celý proces s obžalovanými bude konat za zavřenými dveřmi. I díky snahám široké veřejnosti o zproštění viny, byly rozsudky vojenského soudu poměrně mírné: Borštner byl odsouzen do vězení na čtyři roky, Janša a Zaverl na 18 měsíců a Tasič na pět měsíců. Po následném odvolání Nejvyšší soud v Bělehradě rozsudky ještě částečně zkrátil a ve finále nakonec souhlasil s předčasným propuštěním všech odsouzených (Rychlík, Moskovič a Pelikán, 2020).

Vznikla Rolnická strana a zároveň se formovalo rozsáhlé hnutí za vytvoření sociálně demokratické strany. Bavčarův Výbor na obranu Janeze Janši se fakticky stal politickou stranou a partnerem republikového vedení státu, kterému dokonce určoval některé politické kroky. Delegace výboru navštěvovala některá evropská hlavní města, poté objížďela Evropské společenství a Evropský parlament. Tyto kroky neskrývaly svou separatisticko-nacionalistickou platformu. Docházelo tak k postupné „tiché kontrarevoluci“, při níž pravicové proudy, nacionalistické a separatistické síly zaujímají své pozice k postupnému osamostatnění a cestě k nezávislosti (Dizdarević, 2002).

Na podzim roku 1989 se opoziční politické strany sjednotily do poměrně široké demokratické a antikomunistické koalice s názvem DEMOS (*Demokratična opozicija Slovenije*), jež sdružoval Slovinský demokratický svaz, Sociálně-demokratický svaz, Slovinskou křesťansko-demokratickou stranu a Slovinský rolnický svaz (fakticky agrární strana), ke kterým se později připojila ještě Liberální strana, Strana zelených a Slovinská živnostenská strana. Na sklonku socialistického období žilo ve Slovinsku 1,91 milionu obyvatel (stav z roku 1984) a tento národ se stal typickým západoevropským národem s vysokým procentem městského obyvatelstva, početnou inteligencí a silnou střední vrstvou. V průběhu roku 1990 se stal DEMOS hlavní politickou iniciativou v zemi za jeho cestou k úplné nezávislosti. Slovinci se rázem cítili natolik silní, že přestávali Jugoslávii potřebovat. Navíc se ukázalo, že se na celou zemi řítí velký etnický konflikt, který by mohl znamenat obrovský chaos a hospodářskou nestabilitu, ba dokonce kompletní rozvrat (Rychlík, Moskovič a Pelikán, 2020).

Od 8. do 12. dubna 1990 se ve Slovinsku konaly první svobodné volby od druhé světové války. Občané v nich podle poměrného systému zvolili prezidenta republiky, poslance do všech tří komor parlamentu a předsednictvo. Prezidentem se překvapivě stal se ziskem 58 % hlasů bývalý komunista Milan Kučan (Rychlík, 2011). Lidé od něj očekávali uplatnění jeho zkušeností s jugoslávským režimem. Většinu v parlamentu (55 %) získalo 7 opozičních stran DEMOSu. Poté se v prosincovém referendu většina hlasujících (88 %) rozhodla pro volbu samostatnosti. Slovinsko vyhlásilo nezávislost 25. června 1991, což vyvolalo okamžitou reakci Jugoslávské lidové armády. Následně proběhlo 10 dnů bojů, které vyřešila až Brionská dohoda, po které se JLA ze slovinského území stáhla. Později toho roku v prosinci bylo Slovinsko uznáno jako nový

stát prvně Německem, až v roce 1992 se poté přidávaly další státy. Zde započala dlouhá cesta směrem do Evropské unie (Pirjevec, 2000).

5.2. Chorvatská válka za nezávislost (1991–1995)

Rozpad jugoslávského uskupení států na přelomu osmdesátých a devadesátých let je často generalizován jako očekávaný výsledek nepřekonatelného srbsko-chorvatského napětí. Tradiční, především historicky a kulturně podmíněné rozdíly, které doprovázely vyostřené vztahy mezi dvěma nejpočetnějšími národy Jugoslávie se podle podobných interpretací měl postarat nejen o definitivní krach společné republiky, ale především i o následné krvavé konflikty. Oba tyto národy byly v této době silně ovlivněny nacionalismem, díky kterému se jeví jako takřka logické, že celý spor je vyústěním dějinného vývoje, který v kontextu končící studené války a pádu komunismu přisoudil jugoslávské federaci nemilosrdný, ale zcela nevyhnutelný a v mnohých případech až zbytečný osud. Velká část tehdejší chorvatské veřejnosti necítila ještě po většinu přelomového roku 1989 potřebu masové společenské mobilizace, která ve stejné době zaplavila Miloševićovo Srbsko (Rychlík, Mosković a Pelikán, 2020).

Krajně spleť multinacionální poměry v Jugoslávii, které se v případě vzednutí jednoho z nacionalismů zákonitě nedokázaly obejít bez reakcí a následků i u ostatních zde žijících etnik, nakonec rozkolísaly i dosud latentní chorvatskou otázku. Ta však sama o sobě nebyla jen pouhou reakcí na vlnu srbského nacionalismu a politiku Slobodana Miloševiče, kterému se i dnes většinou připisuje výhradní odpovědnost za rozpad jugoslávského státu. Na jaře 1990 v prvních poválečných svobodných volbách triumfovalo Chorvatské demokratické společenství (*Hrvatska demokratska zajednica* – HDZ) v čele s Franjem Tuđmanem, který následně vnesl do chorvatské politiky otevřené projevy nacionální euforie. Podařilo se mu přesvědčit voliče, že právě chorvatská otázka má zcela klíčový význam pro další budoucnost země. Podle jeho tvrzení měla za jugoslávský konflikt odpovědnost výhradně Miloševićova velkosrbská politika, chorvatská strana měla být celou dobu vzájemného střetu v pozici, kdy pouze reagovala na srbskou agresi a následně se jí statečně bránila, avšak tato tvrzení jsou nanejvýš alibistická a častokrát velmi pochybná (Rychlík, Mosković a Pelikán, 2020).

Nová elita se snažila upevnit své postavení obsazením významnějších míst ve státní správě svými lidmi, což za daných okolností (v dosavadním chorvatském mocenském systému měli Srbové výrazně „nadstandartní“ pozice – ve Svazu komunistů Chorvatska tvořili 40 procent členů, v policii dokonce dvě třetiny zaměstnanců) nemohlo být vnímáno jinak než jako protisrbské politické čistky. Chorvatští Srbové se v průběhu roku 1990 cítili pobouřeni některými kroky nového vedení země, když je nová ústava postavila na úroveň maďarské a italské menšiny. Jejich politici se spoléhali na podporu Bělehradu a nebyli ochotni k žádným ústupkům. Dne 21. prosince 1990 bylo oznámeno přetvoření sdružení obcí na Srbskou autonomní oblast Krajina, to vyprovokovalo konflikty mezi Srby a chorvatskými ozbrojenými skupinami, které události interpretovaly jako vzpouru proti chorvatské vládě. Během první poloviny roku 1991 napětí dále rostlo a dosavadní občasná incidenty přerostly v květnu ve skutečnou válku. V bojích se angažovaly i oddíly Jugoslávské lidové armády, které původně od sebe obě bojující strany oddělovaly, ale brzy se otevřeně přidaly na srbskou stranu (Fňukal a Šrubař, 2008).

V souvislosti s eskalací bojů se Krajina 30. května 1991 prohlásila za samostatnou část federace pod názvem Republika Krajina. Chorvatsko se tím de facto rozpadlo na dva státy, mezi kterými probíhal válečný stav. Po vyhlášení nezávislosti se boje rozšířily na celou oblast při hranicích s Bosnou a Srbskem, povstalci s podporou jugoslávské armády obsadili asi třetinu chorvatského území a 19. prosince 1991 v Kninu proklamovali plnou nezávislost Republiky Srbské Krajiny (RSK). Počátkem roku 1992 došlo v Chorvatsku k výraznému uklidnění – pod tlakem mezinárodního společenství byla uzavřena mezi OSN, Chorvatskem, Srbskem a velitelem Jugoslávské lidové armády Dohoda o plánu mírových operací v Jugoslávii, která rozhodla, že oblasti zasažené boji budou demilitarizovány, budou z nich staženy jednotky JLA a budou převzaty pod ochranu OSN jako tzv. *United Nations Protected Areas* (UNPA). Území pod dočasnou ochranou Spojených národů tvořilo 26,1 % procenta území Chorvatska, v roce 1991 na něm žilo pouze 11,5 % chorvatského obyvatelstva. Avšak mezi lednem a únorem roku 1993 zaútočilo Chorvatsko na RSK a obsadilo strategicky významnou oblast kolem maslenického mostu, čímž obnovilo suchozemské spojení s Dalmácií, jež bylo strategicky a především ekonomicky (turistický ruch) důležité. Zároveň tímto krokem porušilo dohodu o příměří. Mezinárodní protesty však nebyly příliš silné. V roce 1995 se Chorvatsko rozhodlo vyřešit srbský problém vojenskými prostředky, když obsadilo celé území RSK bez většího

odporu. Obnovení chorvatské kontroly nad územím bylo provázeno útekem převážně většiny Srbů do Jugoslávie, což byl nepochybně jeden z cílů chorvatského vedení. Chorvatsko získalo všechny své oblasti, včetně oblasti Sremu, Baranje a Východní Slavonie, až 15. ledna 1998, téměř sedm let po vyhlášení nezávislosti (Fňukal a Šrubař, 2008).

Rozhovor 1: Příběh Adama (osobní komunikace, 3. 3. 2023)

„Cítil jsem velikou osobní nejistotu, ale i tu ekonomickou, protože jsem měl v té době v Chorvatsku svoje podniky, které jsem musel zavřít.“

Rodilý Jugoslávec, který se narodil na území dnešní Makedonie, popisuje svoje obavy z důvodů eskalace celé situace. Na počátku devadesátých let žil na území dnešního Chorvatska, utekl na 9 měsíců do Itálie před válkou, která zasáhla oblast jen 50 kilometrů od jeho místa bydliště a dalších jeho podniků. Po návratu zjistil, že jeho peníze mají mnohem nižší hodnotu kvůli nárůstu inflace v zemi. Pociťoval strach o svůj život z důvodu blížící se války a v roce 1992 se rozhodl emigrovat do České republiky.

5.3. Válka v Bosně a Hercegovině (1992–1995)

Ve dnech 29. února – 1. března 1992 se uskutečnilo v Bosně a Hercegovině referendum o samostatnosti republiky. Pro tuto alternativu se rozhodlo vyslovit 63,4 % osob oprávněných k hlasování, především bosenských muslimů a Chorvatů. Bosenští Srbové se rozhodli v naprosté většině referendum bojkotovat (Hladký, 1996). Reflekovalo to před světem touhu nadpoloviční většiny obyvatel, aby se Bosna a Hercegovina stala samostatnou a suverénní republikou. Zároveň však tento akt radikálně urychlil proces úplné dezintegrace země. Na základě výsledků referenda vyhlásilo předsednictvo Bosny a Hercegoviny 3. března 1992 státní samostatnost. Skupina bosenských Srbů v souvislosti s tím 27. března schválila ústavu Republiky srbské v Bosně a Hercegovině, což se považovalo za definitivní potvrzení vzniku srbského národnostního útvaru na území Bosny a Hercegoviny. Nastala velice nepřehledná, chaotická a vypjatá politická atmosféra, která vyvolala v následujících dnech na různých

místech Bosny a Hercegoviny tvrdé srážky mezi ozbrojenými skupinami jednotlivých národností. Do bojů se na řadě míst zapojila, podobně jako ve Slovinsku a Chorvatsku, Jugoslávská lidová armáda (JLA), která se nepokrytě angažovala na straně bosenských Srbů (Rychlík, Moskovič a Pelikán, 2020).

Začátkem dubna zaútočila JLA na města Brčko a Bijeljino na severovýchodě Bosny, ležící na strategické spojnici mezi Bělehradem a nejlidnatějším střediskem bosenských Srbů Banja Lukou. Začal se realizovat tajný armádní plán prosazovaný Miloševićovou mocenskou skupinou (fakticky již několik měsíců úspěšně realizovaný za války v Chorvatsku), jehož cílem bylo vojensky zajistit všechna území, na kterém žili Srbové. Ostré konflikty JLA s polovojenskými skupinami muslimů a bosenských Chorvatů záhy propukly také v hlavním městě Sarajevu a jeho okolí (Hladký, 1996). V reakci, na radikálně se zhoršující situaci, přišly 6. dubna 1992 před budovu republikového parlamentu v Sarajevu desetitisíce lidí všech národností, aby zde demonstrovaly proti neschopnosti vlády zabránit začínajícím etnickým nepokojům a za udržení míru v republice. Do davu lidí však v průběhu demonstrace začali zákeřně střílet odstřelovači (příslušníci ochrany centrály SDS BaH) a tak dosavadní multietnická Bosna a Hercegovina, jež měla v předchozích desetiletích oporu zejména ve velkých bosenských městech, dostala před budovou parlamentu symbolicky i fakticky těžký zásah. Ještě toho dne večer oznámily orgány EU, že s platností od 7. dubna 1992 mezinárodně uznávají nezávislost Bosny a Hercegoviny v jejich stávajících hranicích (Rychlík, Moskovič a Pelikán, 2020).

Toto rozhodnutí (akceptované a prosazované vedle Evropanů také americkou diplomacií) bylo zdůvodňováno snahou mezinárodního společenství, aby Bosna a Hercegovina, jako samostatná republika, co nejrychleji získala status samostatného státu umožňující jí hájit se proti násilným akcím Jugoslávské lidové armády. Mezinárodní uznání Bosny a Hercegoviny se totiž JLA na území Bosny stávala armádou cizího státu, a to mezinárodnímu společenství umožňovalo, aby obratem vzneslo požadavek na její odchod. Uznání samostatnosti Bosny a Hercegoviny státy EU a USA mělo ve válce zabránit, ale ve skutečnosti však celou situaci spíše eskalovalo. V následujících týdnech oba znepřátelené tábory v Bosně a Hercegovině zapojily do bojů veškeré své síly. Na jaře roku 1992 propukla v zemi, jež měla něco přes čtyři miliony obyvatel, nezvykle krutá a krvavá občanská válka.

Trvala celkem 44 měsíců a jednalo se o nejrozsáhlejší ozbrojený konflikt v Evropě od druhé světové války, během něhož v Bosně a Hercegovině zahynulo 100 tisíc lidí a z více než dvou milionů obyvatel země se stali váleční uprchlíci (Rychlík, Moskovič a Pelikán, 2020).

Odborná veřejnost, která byla orientovaná na západ, se v názorech na příčiny války v Bosně a Hercegovině a její charakter štěpila na základě dvou protichůdných názorů na mezietnické soužití bosenské společnosti. Podle jednoho názorového proudu byla důvodem k rozpoutání konfliktu dlouholetá etnická nenávisť. Druzí naopak vyzdvihovali období, kdy jednotlivé národy žily vedle sebe v míru. Podle těchto protikladných názorů byl rozdílně interpretován a posuzován vnitřní charakter bosenského konfliktu a také stupeň a rozsah násilností, ke kterým docházelo na lokálních úrovních (Pelikán et al., 2016).

Bosenští Srbové a Chorvaté inklinovali k separatismu především proto, že se pod vlivem hluboce zakořeněných historických zkušeností z jihoslovanského prostředí obávali faktu, že se stanou v nástupnickém státě minoritou. Především srbská elita, která v důsledku reminiscencí na průběh druhé světové války na bosenském území nehodlala za žádných okolností připustit, aby nad Srby znovu dominovala muslimsko-chorvatská koalice (61 % obyvatelstva Bosny a Hercegoviny) a rozhodla se z požadovaných území vyhnat muslimy a Chorvaty. Tento postup, který se vžil pod označením etnická čistka, se poprvé objevil v souvislosti s bosenským konfliktem v roce 1992 v článku *New York Times*. Jednalo se o základní strategii válčících stran. Cílem zprvu nebyla primárně likvidace nežádoucích osob (jako v případě genocidy), ale spíše jejich vysídlení z určitého území. V tomto případě se jedná o vysídlení určité minoritní etnické skupiny obyvatel ze strany zde dominujícího etnika. Podle řady západních odborníků se však válečné události, které se odehrály v Bosně a Hercegovině, blížily spíše charakteru genocidy, tedy záměrného vyvražďování obyvatel podle etnického klíče. S tímto termínem vystupovaly i válčící strany v rámci vzájemných rozporů, často ho zmiňovaly. Za genocidu byl však označen Mezinárodním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY) pouze masakr ve Srebrenici z července 1995, kde srbské jednotky povraždily 8 tisíc bosňáckých (bosenští muslimové) mužů (Pelikán et al., 2016).

„Docházelo tam k etnickým čistkám, k vraždám, zabíjení lidí, od malých dětí až po stařenky, děly se tam opravdu hrůzné věci, především zabíjení civilistů. K fanatickým čistkám docházelo hlavně z důvodu náboženství.“

Čech, bývalý voják AČR, popisuje své zážitky na misi v Bosně a Hercegovině, kde součástí jeho práce bylo velení jedné z mnoha jednotek NATO, která hlídala demilitarizovanou hranici mezi muslimskou a pravoslavnou částí. Podle jeho slov se celou situaci prvně snažily uklidnit jednotky OSN, ale ty nemohly stačit, protože stoupající agrese odhalovala etnické čistky slabých a nemohoucích, častokrát neozbrojených civilistů, jež se nebyli schopni efektivně bránit.

5.4. Válka v Kosovu (1997–1999), bombardování Jugoslávie jednotkami NATO

Po podpisu Daytonského míru došlo k zrušení všech sankcí proti Jugoslávii, což vedlo k upevnění pozice srbského vedení jak na domácí, tak na mezinárodní scéně. Nicméně, v souvislosti s rostoucím napětím v Kosovu v letech 1998 a 1999, ztratil Milošević svůj mezinárodní kredit a země se podruhé ocitla v naprosté politické izolaci. Stav národnostní menšiny Albánců v této oblasti zůstal nejistý. Již v roce 1989 a 1990 byly uvedeny v platnost výrazné změny srbské ústavy, která omezovala práva autonomních oblastí. V reakci na tyto události byla vyhlášena 2. 7. 1990 v rámci federace albánskými poslanci místní skupštiny Kosovská republika. Tento akt však Srbsko neuznalo a zareagovalo na něj rozpuštěním kosovského parlamentu, omezilo svobodu tisku a provádělo hromadné čistky státního aparátu (Fňukal, 2012).

Větší změny se poté odehrály až mezi lety 1996–1997, kdy se mezi kosovskými Albánci začalo prosazovat hnutí, které označovalo dosavadní taktiku pasivního odporu proti Srbům za evidentně neúspěšnou. Začala se tedy prosazovat ozbrojená forma boje. Do čela radikálního křídla se postavila Kosovská osvobozenecká armáda (*Ushtria Çlirimtare E Kosovës*, UÇK), která provedla akce individuálního teroru, jež upoutala pozornost mezinárodních organizací ke kosovské otázce (Girgle, 2006). Srbské vedení se rozhodlo reagovat na bezpečnostní krizi

v Kosovu nasazením svých ozbrojených sil, kterým se však nepodařilo aktivity UÇK zneškodnit. Spíše došlo k další eskalaci napětí, neúspěchy jugoslávských bezpečnostních sil vyvolávaly bouřlivé reakce ve světě a během roku 1998 získalo albánské vzednutí charakter ozbrojeného povstání. Jednalo se o bezpečnostní riziko pro celý region (Glenny, 2003).

Až na podzim roku 1998 se mezinárodní společenství rozhodlo zesílit své diplomatické úsilí. Začalo vyvíjet nátlak na Srbsko, když se začaly objevovat zprávy o represích proti albánskému obyvatelstvu v Kosovu. Americkému vyslanci pro Balkán a velvyslanci při OSN Richardu Holbrookovi se podařilo zprostředkovat 15. května 1998 schůzku Slobodana Miloševiče a Ibrahima Rugovy (kosovsko-albánský politický představitel, pozdější první prezident Kosovské republiky) mezi čtyřma očima v Bělehradě. Výsledek schůzky, který nepřinesl valná pozitiva, Rugovu spíše před albánskou veřejností a UÇK shodil. Milošević naopak využil schůzky k prosazení svých propagandistických cílů. Srbům i mezinárodnímu společenství demonstroval, že je to právě on, kdo chce vést dialog, zatímco kosovští Albánci se podle jeho slov brání a nechtějí spolupracovat. Šlo mu především o to, aby vyvinul tlak na Spojené státy, od kterých očekával zmírnění sankcí proti Srbsku. Namísto podpory umírněného Ibrahima Rugovy se snažil oslabit jeho pozici (Pelikán et al., 2016).

Pokud chtěl však Milošević přesvědčit Západ o své dobré vůli, tak to pravděpodobně nemyslel vážně, protože obnovil srbské útoky na albánské vesnice v Kosovu několik dní po výše zmiňované schůzce. Primárně se snažil útočit proti bojovníkům z Kosovské osvobozené armády, kteří se ve vesnicích záměrně skrývali. V důsledku útoků muselo mnoho Albánců opustit své domovy a ukrývat se v horách. Američané se poté rozhodli zcela změnit strategii, která byla založená na rozhodující roli Kontaktní skupiny (tvořené Spojenými státy, Spojeným královstvím, Francií, Itálií, Německem a Ruskem) v kosovské otázce, v níž bránila prosazování účinných sankcí Ruská federace. Začali řešit napjatou situaci za pomoci orgánů Severoatlantické aliance a Evropské unie, která na rozdíl od OSN neodvolala své sankce proti Srbsku (Pelikán et al., 2016).

Agresivní boje a úspěchy mohutné srbské ofenzívy společně s nálety Severoatlantické aliance způsobily v Kosovu humanitární katastrofu. V době, kdy probíhaly spojenecké nálety na Srbsko, dosáhl počet vystěhovaných Albánců v Kosovu až 850 000 lidí. Jednalo se tak o největší vysídlení civilního obyvatelstva v Evropě po druhé světové válce. Po osmasedmdesáti

dnech letecké ofenzívy NATO souhlasil 10. června 1999 jugoslávský prezident Slobodan Milošević se stažením přibližně 40 tisíc jugoslávských vojáků z Kosova. Na jejich místo dorazily mezinárodní mírové sbory KFOR (mezinárodní mírová operace v rámci NATO na území Kosova) (Pelikán et al., 2016).

Správu Kosova řídila od 11. 6. 1999 „Dočasná správa OSN v Kosovu“ (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*, UNMIK), která podle prvního nařízení hlavy UNMIK převzala „veškerou zákonodárnou a výkonnou moc v Kosovu“ (Fňukal, 2012, s. 147). Už od počátku se ukazovalo, že normalizovat situaci v provincii a dosáhnout dohody o vybudování multietnického Kosova všemi zúčastněnými stranami bude opravdu složitý a těžko dosažitelný úkol. Evidentním problémem po skončení války byl výbuch nekontrolovatelného násilí. Od června do prosince 1999 zemřely v přestřelkách a v důsledku bombových útoků stovky lidí. Především Srbů, kteří byli vystaveni pomstě albánského obyvatelstva. Podle reportáže BBC z 10. prosince 1999 bylo od června do prosince na území Kosova zavražděno 414 Srbů a Albánců, bylo zaznamenáno 153 únosů, 1 258 žhářských útoků, zničeno nebo vážně poškozeno bylo tisíce domů (Pelikán et al., 2016).

V několikaletých jednáních o budoucím definitivním uspořádání se stanoviska srbské a albánskokosovské strany spíše neshodovala. Po 8 letech mezinárodní správy přistoupila albánská strana k jednostrannému vyhlášení nezávislosti. Příslušnou deklaraci přijal 17. 2. 2008 jednomyslně kosovský parlament. Srbská strana krok jednoznačně odmítla a považuje ho za neplatný. Následná reakce mezinárodního společenství nebyla jednotná, protože hromadná většina států prosazovala spíše rezervovaný postoj a mezinárodně-právní uznání nezávislosti Kosovské republiky je do současnosti menšinové. Země je tak prakticky uzavřená mezinárodními organizacím, především vstupu do OSN. Vláda rovněž nemá pod kontrolou celé kosovské území, především na severu Kosova, kde žije podstatná část srbského obyvatelstva, jež instituce nového státu ignorují a nadále přijímají instrukce ze Srbska (Fňukal, 2012).

5.5. Makedonie

Makedonie se odhodlala k vystoupení ze zbývajících jugoslávské federace až v průběhu roku 1991 na základě referenda, které se uskutečnilo v září téhož roku. Vyhlášení nezávislé Republiky Makedonie dne 8. září 1991 předpokládalo příležitost pro úpravy kolektivní

kulturněhistorické identity makedonského národa, kterému by měla odpovídat i idea nového státního zřízení. Země se dočkala poprvé v historii plné nezávislosti, a tak je zřejmé, že se snažila tematicky i institucionálně ovlivnit oblasti politického, kulturního, ale i hospodářského života, v nichž se Makedonie v předchozích desetiletích musela přizpůsobovat jugoslávskému vedení. Vznik nezávislé Makedonské republiky se řadí mezi významnou událost, která byla mezi makedonskou společností vnímána a interpretována jako zásadní milník fakticky naplněného národního a kulturního sebeurčení. Výsledek referenda, ve kterém se 95,26 % hlasujících vyslovilo pro vznik samostatného makedonského státu, potvrdilo tento symbolický rozměr zakončení národního hnutí (Rychlík, Moskovič a Pelikán, 2020).

Makedonie se dlouhodobě potýkala s potížemi na svém území především v otázce, která se týkala postavení albánské menšiny. Na rozdíl od případu v Kosovu nedisponovali makedonští Albánci v době SFRJ územní autonomií ani statutem konstitutivního národa a vztahy byly odjakživa mezi Makedonci a Albánci poměrně chladné, to především kvůli kulturním rozdílům. V bouřlivém období let 1990 a 1991 začala většina albánských politických stran požadovat kromě záruk svých menšinových práv i správní autonomii severozápadního území země. Ty nejradikálnější hlasy dokonce požadovaly federalizaci celé Makedonie. Následující léta přinesla určitou stabilizaci celé situace, kdy byly albánské strany začleněny do několika makedonských vlád (Fňukal a Šrubař, 2008).

Během roku 2000 přenesly na makedonské území své aktivity bojovníci již rozpuštěné Kosovské osvobozené armády (UÇK), jednotlivé incidenty přerostly poté mezi květnem a červnem 2001 v malou válku spojenou s uprchlickou krizí (Rosůlek, 2008). V červenci došlo ke sjednání příměří a následně se díky mezinárodní pomoci podařilo vyjednat tzv. Ochridskou dohodu mezi makedonskými a albánskými politickými stranami, která měla za cíl zlepšit právní postavení albánské menšiny. Součástí této dohody byla i podmínka odzbrojení povstalců vojáky NATO (Fňukal a Šrubař, 2008).

Tabulka 1: Makedonie – hlavní uprchlické vlny

národnost	počet	období	oblast v Makedonii	cílová země
<i>uprchlíci</i>				
Makedonci, Albánci	90 tisíc	květen 2001	oblasti bojů	Srbsko/Kosovo
<i>vnitřně vysídlené osoby</i>				
Albánci	70 tisíc	květen 2001	Většinově makedonské oblasti, hlavně Bitola	Severozápad Makedonie
Makedonci			Oblasti aktivit Národně osvobozené armády	Většinově makedonské oblasti

Zdroj: UNHCR in Fňukal, Šrubař, 2008, vlastní zpracování

Mimo jugoslávských států se nucené migrace území Republiky Makedonie příliš nedotkly, v případě Makedonie spíše měly důležitost ekonomické migrace. Makedonští Albánci hledali práci výhradně v rozvinutých evropských zemích, jako jsou Německo, Švýcarsko nebo Rakousko. Makedonci zase směřovali převážně do Srbska a v menší míře také do zámořských zemí. Například do USA, Kanady nebo Austrálie (Fňukal a Šrubař, 2008).

6. Migrace ze států bývalé Jugoslávie v číslech

Autor v následující kapitole uvádí migrační toky v tabulkách. Ty měly několik podob, protože se zde vyskytovala migrace osob v rámci států bývalé Jugoslávie, ale i ta směřující mimo území Balkánu. Poté autor popíše migrační toky vedoucí do střední a západní Evropy, které opět doplní daty. Poslední část kapitoly se bude týkat výhradně České republiky, která byla pro některé migranty ze států bývalé Jugoslávie spíše přestupní stanicí, ale určitý počet balkánských obyvatel zde našel i permanentní útočiště.

6.1. Nucená migrace a toky uprchlíků na počátku 90. let

Do října roku 1992 bylo 2,5 milionu lidí z bývalé Jugoslávie nuceno opustit své domovy, což představuje v té době téměř 20 % z celkového počtu dvanácti milionů uprchlíků a vysídlených osob na celém světě. V srpnu 1992 bylo v hranicích bývalé Jugoslávie 1 979 476 uprchlíků a vysídlených osob, což tvoří 8,4 % z celkového počtu obyvatel bývalé Jugoslávie (podle sčítání lidu v dubnu 1991 měla Jugoslávie oficiálně 23 473 000 obyvatel). Nejvíce vysídlených osob bylo v Bosně a Hercegovině, zatímco Chorvatsko mělo nejvyšší počet uprchlíků (Tabulka 2) (Meznaric a Zlatkovic, 1993).

Tabulka 2: Uprchlíci v bývalé Jugoslávii (září 1992)

Lokace	Osoby z Chorvatska	Osoby z Bosny a Hercegoviny	Celkem	% z celkové populace
Chorvatsko	271 798	335 985	638 109	13,4
Oblasti pod ochranou UN	87 000	0	87 000	–
Srbsko	162 337	252 130	414 467	4,3
Bosna a Hercegovina	93 000	588 000	681 000	15,6

Černá Hora	6 743	50 857	57 600	9,3
Slovinsko	1 000	69 000	70 000	4,3
Makedonie	2 500	28 800	31 300	3,5
Celkem	623 378	1 323 722	1 979 476 *	

*Zahrnuje 30 326 uprchlíků ze Srbska (Vojvodina: 18 540; Kosovo: 11 786)

Zdroj: UNHCR, Public Information Unit, Zagreb, Září 1992; Census 1991, Republic of Croatia, doc. 810, Zagreb 1991 in Meznaric, Zlatkovic, 1993, vlastní zpracování

Krom těchto čísel odhadovalo UNHCR v srpnu 1992, že v evropských zemích bylo přibližně 541 500 uprchlíků z bývalé Jugoslávie: 275 000 v Německu (52 %); 60 000 v Maďarsku (11 %); 50 000 v Rakousku (9,2 %). Ženy a děti tvořily většinu uprchlíků a vysídlených osob. V Chorvatsku (částečné záznamy, srpen 1992) tvořily ženy všech věkových kategorií 58,8 % vysídlených osob; většině (39,8 %) bylo mezi osmnácti a padesáti lety (Meznaric a Zlatkovic, 1993).

6.2. Nucená migrace do západní Evropy

Postupný přechod od odhadu velikosti migračního salda až ke kompletní rekonstrukci různých toků charakterizujících jednotlivé země za posledních 15 let se zdá být poměrně obtížným úkolem. V řadě případů se totiž měření balkánské migrace zdá být nedostatečné, nepřesné nebo i zcela chybné. Pokud však hovoříme o počtu vysídlených osob přechodně žijících v zemi bývalé Jugoslávie a o počtu občanů balkánských zemí s bydlištěm v zemích západní Evropy, tak k určení některých důležitých charakteristik hlavních migračních toků daného období lze použít následující dvě tabulky, které se pokusí přehledně migrační toky nastínit (Bonizafi a Mamolo, 2004).

Uprchlíci, pokud jde o ty, kteří zůstali v hranicích bývalé socialistické Jugoslávie, se přesunuli z Chorvatska a Bosny do Jugoslávie a z Bosny do Chorvatska (Tabulka 3). Dostupná data, navzdory všem omezením, ukazují tři migrační proudy. Hodnoty dosáhly 287 000 lidí v roce 1993 pro bosenské uprchlíky do Chorvatska, 349 000 v roce 1992 pro Bosňany ubytované v Jugoslávii a 299 000 pro nucenou migraci z Chorvatska do Svazové republiky Jugoslávie v roce 1999. Celkově se data řídí trendy konfliktů a odráží trvání určitých situací stále ještě daleko od uspokojivého řešení, zejména s ohledem na chorvatské a bosenské Srby uprchlé v Srbsku a Černé Hoře. Nižší čísla v pozdějších letech jsou způsobená poklesem osob, které se buďto navrátily zpět do země původu nebo získaly občanství v jiné zemi. Přestože se čísla zdají být v určitých letech poměrně vysoká, tak údaje uvedené v Tabulce 3 pouze částečně odrážejí intenzitu nucených migrací v bývalé Jugoslávii.

K těmto číslům bychom měli připočítat vnitřně vysídlené osoby a toky směřující za hranice bývalé Jugoslávie. Tyto toky byly zvláště silné během nejméně vyostřených fází konfliktů a zastavily se až poté, co většina hostitelských zemí výrazně omezila vstupy pro žadatele o azyl. Například počet vnitřně vysídlených osob ke konci roku 2002 dosáhl 367 000 v Bosně a 262 000 v Srbsku a Černé Hoře, ke kterým bychom měli připočítat dalších 85 000 lidí pod ochranou UNHCR v Kosovu. Mezi lety 1992 a 2002 překročil celkový počet podaných žádostí o azyl v průmyslových zemích jeden milion, z nichž 850 000 osob bylo původem z dnešní Federace Srbska a Černé Hory a 194 000 osob pocházelo z Bosny a Hercegoviny (UNHCR, 2003).

Tabulka 3: Uprchlíci v zemích bývalé Jugoslávie podle země původu a azylu (1992–2002). Absolutní hodnoty v tisících.

Země původu	Země azylu	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Bosna a Hercegovina	Chorvatsko	–	287,0	183,6	193,5	158,7	68,3	28,7	25,0	20,9	20,4	7,7
	TFYR Makedonie	–	28,7	12,8	9,0	5,1	3,5	0,8	0,2	0,2	0,1	–

	Slovensko	72,4	44,3	29,2	18,8	8,3	4,6	3,5	3,1	2,8	2,4	–
	FR Jugoslávie (Svazová republika Jugoslávie)	349,3	200,9	98,2	84,7	250,7	241,4	200,9	198,2	190,0	143,1	121,4
Chorvatsko	Bosna a Hercegovina	–	–	–	–	–	40,0	30,0	39,6	24,9	23,6	22,1
	FR Jugoslávie (Svazová republika Jugoslávie)	166,9	147,8	72,1	232,7	297,1	293,2	296,6	298,5	289,9	245,3	228,7
TFYR Makedonie	FR Jugoslávie (Svazová republika Jugoslávie)	–	1,9	0,2	0,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	11,3	3,6
Slovensko	FR Jugoslávie (Svazová republika Jugoslávie)	–	28,4	14,8	12,8	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	0,7	–
FR Jugoslávie (Svazová republika Jugoslávie)	Albánie	3,0	3,0	3,0	4,0	4,0	0,0	22,3	3,9	0,5	0,3	–
	Bosna a Hercegovina	–	–	–	–	–	–	10,0	26,1	13,3	9,1	6,0
	Chorvatsko	–	–	–	5,1	6,7	0,5	0,4	3,4	1,5	1,4	–

	TFYR Makedonie	–	–	–	–	–	–	0,9	21,0	8,9	4,3	2,8
--	-------------------	---	---	---	---	---	---	-----	------	-----	-----	-----

– zdroj neuvádí; Zdroj: UNHCR (2002, 2003), vlastní zpracování

Tabulka 4 popisuje, že od počátku 90. let 20. století byl počet imigrantů pocházejících z Balkánu žijících v zemích západní Evropy obzvláště vysoký v Německu a Švýcarsku. Zahrnujeme mezi ně téměř výlučně imigranty s jugoslávským pasem. Pro srovnání bylo do tabulky zahrnuto také Dánsko a Švédsko, u kterých byly zaznamenané statistické údaje podstatně nižší. V roce 1991 dosáhl celkový počet jugoslávských migrantů zaokrouhleně 663 000 lidí v Německu a 141 000 ve Švýcarsku. V roce 1996 můžeme vidět celkový nárůst počtu imigrantů i v Dánsku a Švédsku, ale ty byly oproti nárůstům ve Švýcarsku nebo Německu stále podstatně nižší. V Německu přesáhli cizinci z vybraných balkánských zemí v roce 1996 1,3 milionu lidí, v roce 2001 můžeme poté sledovat mírný pokles na zhruba 1,1 milionu lidí, což je oproti jiným destinacím stále bezkonkurenčně nejvyšší číslo. V roce 2001 ve Švýcarsku žilo celkem zhruba 350 000 obyvatel z balkánských zemí a tvořili tak celou čtvrtinu veškeré zahraniční populace na jeho území. Dále si lze všimnout poměrně vysokých čísel u Bosny v roce 1996 nebo mírný nárůst u Makedonie v roce 2001, které reflektují migrace vzniklé ozbrojenými konflikty.

Tabulka 4: Stav zahraničního obyvatelstva z vybraných balkánských zemí v některých evropských zemích k 1. lednu. Absolutní hodnoty v tisících.

Země původu	Země trvalého pobytu											
	Dánsko			Německo			Švédsko			Švýcarsko		
	1991	1996	2001	1991	1996	2001	1991	1996	2000	1991	1996	2001
Albánie	–	–	0,1	..	10,5	11,8	–	0,1	0,2	–	0,6	1,1

FR Jugoslávie (Svazová republika Jugoslávie)	10,0	11,1	12,8	662,7	797,8	662,5	41,1	38,4	22,7	141,4	186,0	196,4
Slovinsko	..	-	-	..	17,3	18,8	..	0,4	0,6	..	3,2	2,8
Chorvatsko	..	0,4	0,5	..	185,1	216,8	..	3,8	7,2	..	42,6	43,9
Bosna a Hercegovina	..	16,2	20,2	..	316,0	156,3	..	53,9	34,2	..	24,7	45,1
TFYR Makedonie	..	0,4	1,5	..	34,0	51,8	..	0,9	1,8	..	39,5	56,1
Celkem	10,0	28,1	35,1	662,7	1360,7	1118,0	41,1	97,5	66,7	141,4	296,6	345,4

.. nedostupné; - méně než 500; Zdroj: Bonizafi, Mamolo, 2004, vlastní zpracování

6.3. Migrace do České republiky

6.3.1. Stručná historie propojení obou států

Vývoj obou socialistických republik byl po roce 1945 zcela odlišný. Výše zmiňovaný J. B. Tito, který byl stalinismem spíše značně inspirovaný než zcela podřízený, se snažil všemi možnými způsoby Stalina konfrontovat a ukázat mu, že nebude jeho poslušnou figurkou na východním politickém poli. V Jugoslávii žila poměrně početná česká a slovenská menšina, především ve Slavonii v oblasti Daruvaru (Češi) a ve Vojvodině (Slováci). Početná část krajanů se po skončení druhé světové války rozhodla pro návrat do staré vlasti. Podle posledního

sčítání lidu v roce 1991 žilo na území Jugoslávie asi 35 000 Čechů a 60 000 Slováků (respektive jedinců hlásících se k těmto národnostem) (Otčenášek, 2001).

Po vypuknutí válečných konfliktů, které nabyly dlouhého a mimořádně krutého etnického konfliktu (1991 Slovinsko, Chorvatsko, 1992 Bosna a Hercegovina, 1999 Kosovo, 2001 Makedonie), se část obyvatel hlásících k české či slovenské národnosti rozhodla dočasně nebo trvale přestěhovat do ČR či SR. Za první období, kdy se na našem území začali usazovat Chorvaté, Srbové či Makedonci (nejmenší počet), se považuje konec šedesátých a průběh sedmdesátých let dvacátého století. Některé jugoslávské firmy se zapojily do výstavby průmyslových podniků v Československu, což vedlo k příchodu dělníků a techniků z Jugoslávie. Na základě dohod mezi ČSSR a SFRJ k nám například v roce 1974 přišlo pracovat 6 500 jugoslávských pracovníků). Existovaly zde případy, kdy se někteří z nich rozhodli využít pobytu k vyhledání partnerky a následnému usazení se v Československu, zatímco jiní se s rodinou vrátili zpět do Jugoslávie (Otčenášek, 2001).

Na našem území zůstávali především lidé, kteří pocházeli z chudších oblastí (např. chorvatského vnitrozemí, Bosny, z jižního Srbska atd.). Tyto osoby očekávaly, že pobyt v Československu jim přinese výrazné zlepšení životní podmínky (v jejich zemích původu se vyskytovaly případy, kdy početné rodiny žily ve společných prostorách – tzv. typ vícegenerační rodiny), především po materiální stránce. Československá strana byla tisícům občanům SFRJ nakloněna a považovala je za velmi pracovité, což lze pochopit, neboť Jugoslávii v této době sužovala poměrně vysoká nezaměstnanost a v SRN rok od roku postupně klesaly pracovní příležitosti. Výrazným benefitem pro pracovní migranty bylo také včasné vyplácení mezd v plné výši, s čímž měly jugoslávské firmy někdy potíže, když vyplácely jen část platů s odloženým doplatkem (Otčenášek, 2001).

6.3.2. Česká zahraniční politika po roce 1990

Do sametové revoluce v roce 1989 se naše státní zahraniční politika velmi lišila oproti zemím západní Evropy, což se začátkem 90. let prudce změnilo. Do té doby tlumená mezinárodní migrace začíná prudce nabírat na síle a území nově vzniklé České republiky se začíná aktivně zapojovat. V devadesátých letech 20. století prošla Česká republika proměnou, když se ze země převážně migračně zdrojové stávala spíše převážně tranzitní nebo cílovou.

Byla součástí nárazníkové zóny oddělující západní Evropu od její východní části (Fňukal a Šrubař, 2008).

Migrace do ČR od roku 1990 zažila velké změny, zejména pod vlivem rozdělení Československa a vstupu ČR do EU. V letech 1990 až 1992 došlo k počátku politických reforem a transformace ekonomiky, během této doby vznikly nové migrační mechanismy. Přestože byla imigrace poměrně slabá a počet cizinců pobývajících dlouhodobě nebo trvale v České republice byl velmi nízký. V období 1993 až 1996 Česká republika úspěšně dokončila ekonomickou transformaci a stala se vedoucí zemí v mnoha ekonomických parametrech v rámci střední a východní Evropy. V této době došlo k významnému přílivu především ekonomických imigrantů. V období 1997 až 1999 došlo k ekonomické nerovnováze a navzdory urychlení transformačních procesů se zhoršily makroekonomické charakteristiky. Počet nových imigrantů se snížil a tempo růstu počtu cizinců výrazně polevilo. Od roku 2000 dochází k ekonomickému oživení, ale kompetentní státní instituce se více věnují mezinárodním migračním problémům a přijímají nové migrační zákony a novely, které zpřísňují migrační politiku. Počet cizinců na území České republiky roste rychleji než v předešlém období, nicméně tempo růstu je pomalejší než v období 1993–1996 (Fňukal a Šrubař, 2008).

Dalším významným zlomem byl rok 2001, kdy došlo k řadě metodických změn. Do bilancí obyvatelstva Českého statistického úřadu byli zahrnuti cizinci s vízem na dobu delší než 90 dnů. Do té doby se migrační saldo ČR týkalo pouze těch migrantů, u kterých došlo ke změně místa trvalého pobytu. Drobné úpravy byly provedeny v roce 2004 v souvislosti se vstupem ČR do EU. V současné době lze velmi zjednodušeně rozlišit kategorie pobytu cizinců na území ČR:

1. Občané EU a jejich rodinní příslušníci
 - 1.1. zaregistrovaní bez dočasného nebo trvalého povolení k pobytu,
 - 1.2. s dočasným povolením k pobytu (víceméně ve formě registrace),
 - 1.3. s trvalým povolením k pobytu;
2. Cizinci z třetích zemí;
 - 2.1. s krátkodobými vízy (do 90 dnů),

- 2.2. s vízy na dobu přesahující 90 dnů (platné 1 rok, nelze prodloužit),
- 2.3. s povolením k dlouhodobému pobytu (následujícím vízům na dobu přesahující 90 dnů platným 1 rok, lze prodloužit)
- 2.4. s trvalým povolením k pobytu (obvykle vydávaným po 5 letech pobytu, v některých případech po 2,5 nebo 4 letech);
- 3. Cizinci, kteří získali azyl/mezinárodní ochranu;
- 4. Zaregistrovaní žadatelé o azyl/mezinárodní ochranu (Drbohlav et al. 2009).

Podle Českého statistického úřadu žilo v roce 2006 na území České republiky 321 tisíc cizinců, což představovalo 3,2 procenta z celkového počtu obyvatel. Nová imigrační politika ČR a fakt, že se část cizinců se na našem území v mezidobí dlouhodobě nebo trvale usadila, donutily českou společnost čelit koncem devadesátých let úkolu řešit otázky spojené s právním postavením cizinců a vytvořit tak konkrétní podmínky pro jejich integraci. Ministerstvo vnitra vypracovalo dva klíčové strategické dokumenty, které byly přijaty vládou ČR. Tyto dokumenty byly nazvány Zásady koncepce integrace cizinců na území ČR a Koncepce integrace cizinců na území ČR. Sloužily k nalezení řešení a stanovení cílů politiky integrace cizinců, což vedlo k podpoře rozvoje vztahů mezi jednotlivými komunitami. Dokumenty dále obsahovaly opatření k podpoře praktické integrace cizinců (Fňukal a Šrubař, 2008).

6.3.3. Cizinci v České republice

V českém prostředí panovalo mezi přistěhovalci ze zemí bývalé Jugoslávie rozdělení na migranty, kteří pochází z městského prostředí a venkovských oblastí. Rozdílem však vůči jiným zemím nebylo striktní etnické rozdělení nebo rozdělení podle regionu původu. To může být způsobeno relativně nízkých počtem těchto osob, kde klíčovým faktorem bylo, kdo dorazil dříve a kdo později. Výjimkou jsou pouze některé marginální organizace, ale na našem území prakticky neexistují otevřeně nacionalistické spolky (Daniel, 2013).

Následující podkapitola reflektuje přehled žijících cizinců na našem území od poloviny 90. let 20. století až do roku 2006. Slouží především k sestavení tabulky, do které budou zahrnuta konkrétní data podle Českého statistického úřadu z vybraných let a území, jež byly součástí bývalé Jugoslávie.

Tabulka 5: Vývoj počtu usazených občanů následnických států bývalé Jugoslávie v ČR v letech 1994–2006

Státní občanství	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006
Cizinci v ČR, celkem	104 343	199 152	220 187	200 951	231 608	254 294	321 456
Albánie	57	72	134	121	150	175	208
Bosna a Hercegovina	720	956	1 402	1550	1602	1716	1727
Černá Hora	4
Chorvatsko	988	1 999	2 076	1 948	1 828	2 031	2 225
Jugoslávie (zahrnuta i Makedonie)	4 026	5007	3 894	3 680	3 204
Slovinsko	106	186	185	158	163	172	192
Srbsko a Černá Hora	140	3 436	3 830

.. nedostupné; Zdroj: Český statistický úřad, 2021, vlastní zpracování

Určitý vliv na formu a množství zahraniční imigrace mělo několik faktorů, jako například pracovní migrace během socialistické éry, končící starý vízový režim, rodinné vazby a nové ekonomické příležitosti. Vedle vnějších imigračních tlaků působily také vnitřní imigrační tlaky, zejména v podobě poptávky podnikatelů po levnější pracovní síle. Státní snaha o kontrolu a řízení migrace začala postupně ovlivňovat její průběh (Baršová a Barša, 2005).

Na konci roku 2006 tvořil podíl osob ze zemí bývalé Jugoslávie pouze 2,9 % ze všech cizinců v České republice. Dlouhodobě má lehce stoupající tendenci, avšak spíše nepatrně. Představuje tak pouze menšinový podíl z celkového objemu migrace v ČR. Na rozdíl od tradiční cílové země, jako je třeba Německo, není zřetelná souvislost mezi počtem osob a intenzitou nucených migrací v exjugoslávském prostoru. Z jihoslovanských komunit, které žijí na území České republiky, mají Chorvaté nejdelší tradici osídlení. Na našem území žijí již od 16. až 17. století a v průběhu historie se stali součástí místní krajinné, kulturní a společenské struktury. Větší počet obyvatel přišel na území České republiky v polovině devadesátých, kde převažovali občané Jugoslávie a Makedonie, z nichž byla pravděpodobně až polovina albánského původu. Jejich emigrace plynula z tehdejšího bezvízového režimu s Makedonií (do roku 1998) a nebyl primárně spojován s válkou, spíše šlo častokrát o osoby, které vnímaly ČR jako tranzitní zemi na cestě do vízovými povinnostmi uzavřeného Německa a Švýcarska. Z humanitních důvodů přijala ČR vlastně jen větší počet občanů Bosny a Hercegoviny a v roce 1999 na základě dohodnutých kvót dočasně přijala 1 000 uprchlíků z Kosova (Fňukal a Šrubař, 2008).

Z celkových čísel lze jen těžko vydělit například Chorvaty z Bosny a Hercegoviny, Srby z Chorvatska apod., jelikož je celá migrační situace mnohdy nepřehledná a své způsobily i případy nelegální migrace, které v bakalářské práci nejsou zahrnuty. Výše uvedené číselné údaje slouží spíše pro srovnání s dalšími evropskými státy, kde byla migrace podstatně vyšší než na našem území.

Závěr

Je nutné poukázat na fakt z historie, který vykresluje území bývalé Jugoslávie už od první poloviny 20. století jako místo, kde se konflikty vyskytovaly poměrně často, především ty válečné. Ovlivnění první a druhou světovou válkou zapříčinilo samotný odklad vzniku tohoto státního uskupení států. Poté nastalo zhruba dvacet let bratrství a vzestup hospodářského růstu, což umožnilo kroky správným směrem. V pozadí však vznikala ohniska etnických konfliktů, které mohly naznačovat, co je hlavním problémem, který by mohl narušit celistvost země. Více zdrojů se shoduje na faktu, že hlavním milníkem je rok 1980 a smrt Josipa Tita, který byl většinou obyvatel považován za jedinou autoritu, která dokáže národy udržet pospolu, což se následně potvrdilo.

Migrace v rámci území bývalé Jugoslávie v letech 1991–2001 byly převážně nucené a byly spojeny s válečnými konflikty, které doprovázelo masové porušování lidských práv. Součástí vnějších migrací byla i silná ekonomická motivace, kterou válka vytvářela, což vedlo k hospodářskému rozvratu a celkovému úpadku. Oba tyto typy migrací proudily primárně do zemí, s již existujícími jihoslovanskými a kosovskými komunitami. Migrující skupiny ovlivnily postoje veřejnosti v cílových zemích, především při vzniku konfliktu, kdy byli Srbové označováni za jednoznačného kolektivního viníka války. Cílové a potenciální cílové země byly nuceny vytvořit strategii pro přijímání uprchlíků, která spočívala v přísném časovém omezení pobytu přistěhovalců (statut dočasné ochrany). Cílem bylo zabránit trvalému usídlení (Fňukal, Šrubař a Toušek, 2007).

Pozice České republiky v evropském migračním systému během 90. let 20. století napovídá, že sloužila pro imigranty z post jugoslávských zemí spíše jako země tranzitní nebo dočasně přechodná. Jen poměrně malá část se zde usadila dlouhodobě nebo trvale, i když zde existují i tyto případy (v řádech tisíců). ČR v říjnu 1992 přijala Opatření na pomoc obětem konfliktu na území bývalé Jugoslávie a v souvislosti s tím otevřela své hranice jistému počtu uprchlíků. Na počátku měli právo na status uprchlíků pouze nezletilí a jejich doprovod. Tento limit však byl později rozšířen a aplikován na uprchlíky z Bosny a Hercegoviny (Daniel, 2013). Faktu, že byla naše země spíše přechodná, napovídají i zjištěná data z ČSÚ, která autor porovnával s daty z jiných evropských zemí. Ty jednoznačně ukázaly obrovské rozdíly

v celkovém objemu přistěhovalců. Odpověď tedy na první výzkumnou otázku není konkrétní číselný údaj, ale spíše hrubý odhad. Zatímco v České republice byl celkový objem cizinců z bývalých jugoslávských zemí v řádech tisíců, tak v ostatních zemích byly čísla podstatně vyšší. V Dánsku skoro desetkrát vyšší, a to je v porovnání s ostatními evropskými státy, které jsou zmíněné v tabulce 4, stále velmi nízké číslo. Pokud bychom měli porovnávat například Českou republiku s Německem v roce 1996, tak na první pohled dojdeme k závěru, že migranti ve většině upřednostňovali jako cílovou zemi naše západní sousedy s rozdílem přes milion osob.

O 10 let později na našem území počet cizinců s jugoslávským pasem také zdaleka nedosahoval závratných čísel (pouze 2,6 % z celkového počtu cizinců), pokud je postavíme vedle ostatních menšin. Tento fakt by nám měl spolehlivě odpovědět na druhou výzkumnou otázku. Bylo takřka nemožné najít naprosto přesný počet přistěhovalců na našem území, protože když autor práce sbíral data do tabulek, tak narazil v mnohých případech na odlišné číselné údaje. To jen poukazuje na fakt, jak byla celá situace spojená s válkou nepřehledná. Obtížné bylo také přesně imigranty rozdělit podle toho, z jaké země doopravdy pochází, jelikož podstatná část stále žila s jugoslávským pasem nebo měla více občanství.

Literatura

AMNESTY INTERNATIONAL. *Wwww.amnesty.cz* [online]. Praha: AMNESTY INTERNATIONAL Česká republika, 2023, 2023 [cit. 2023-02-14]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/migrace/terminologie>

BARŠOVÁ, Andrea a Pavel BARŠA. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005. ISBN 80-210-3875-6.

BONIFAZI, Corrado a Marija MAMOLO. *Past and Current Trends of Balkan Migrations. Espace, Populations, Societies*. Roma, Itálie: Istituto di Ricerche sulla Popolazione e le Politiche, 2004, 519-531.

CASTLES, Stephen a Mark J. MILLER. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Reprinted 5 times, Third edition 2003. New York: Palgrave Macmillan, 2003. ISBN 0-333-94879-3.

COLSON, Elizabeth. *Forced migration and the anthropological response*. *Journal of refugee studies*, 2003, 16.1: 1-18.

ČEPELKA, Čestmír. 2006. „Pojem a vývoj institutů azylu a uprchlictví v mezinárodním právu.“ In: *Teorie a praxe azylu a uprchlictví*. Eds. Pavel Šturma, Věra Hanousková. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 10–23.

ČSÚ: R04 Cizinci v ČR podle státního občanství v letech 1994–2021 (k 31.12.) [online]. Praha, 2021 [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu

DANIEL, Ondřej. *Bigbít nebo turbofolk: představy migrantů z bývalé Jugoslávie*. Praha: AntropoWeb, 2013. AntropoEdice. ISBN 978-80-905098-5-6.

DIZDAREVIĆ, Raif. *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie: svědectví*. Praha: Vašut nakladatelství, 2002. ISBN 80-7236-171-6.

DRBOHLAV, Dušan, Lenka LACHMANOVÁ-MEDOVÁ, Zdeněk ČERMÁK, Eva JANSKÁ, Dita ČERMÁKOVÁ a Dagmara DZÚROVÁ. *The Czech Republic: on its way from emigration to immigration country* [online]. Prague, 2009 [cit. 2023-04-03]. Working Papers. IDEA.

DRBOHLAV, Dušan; UHEREK, Zdeněk. *Reflexe migračních teorií*. *Geografie—Sborník České geografické společnosti*, 2007, 112.2: 125-141.

DRBOHLAV, Dušan. *Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-039-1.

FŇUKAL, Miloš, Michal ŠRUBAŘ a Václav TOUŠEK. *Dopady migrací ze zemí bývalé Jugoslávie do ostatních evropských zemí: Impacts of Migrations from the States of Former Yugoslavia*

into Other European Countries. Olomouc, 2007. Výzkumný projekt RM 02/25/05. Katedra geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

FŇUKAL, Miloš a Michal ŠRUBAŘ. Nucené migrace vyvolané rozpadem Jugoslávie a jejich dopad na migrační politiku vybraných evropských zemí (1991–2006). Praha, Brno, 2008. Historická studie. Historický ústav AV.

FŇUKAL, Miloš. *Teritoriální politická organizace Západního Balkánu s důrazem na vývoj ve 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. Geographia Moravica. ISBN 978-80-244-3251-9.

GIRGLE, Patrik. Kosovo. Praha: Libri, 2006. Stručná historie států. ISBN 80-7277–330–5.

GLENNY, Misha. Balkán: 1804-1999: nacionalismus, válka a velmoci. Praha: BB art, 2003. ISBN 80-7257-976-2.

HENIG, David. Migrace. 2007.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HLADKÝ, Ladislav. Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země. Brno: Doplněk, 1996. Studijní texty (Doplněk). ISBN 80-85765-61-6.

HLADKÝ, Ladislav. Slovinsko. Praha: Libri, 2010. Stručná historie států. ISBN 978-80-7277-463-0.

JÍLEK, Dalibor. Dočasné útočiště. Časopis pro právní vědu a praxi, 1994, 2.6: 48-63.

KOSAŘ, David. *Nestátní subjekty v definici uprchlíka*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6463-8.

KOUDELKA, Josef. *Imigrace a liberalismus: dopady migrace, teorie a možná řešení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2018. Politologická řada. ISBN 978-80-7325-454-4.

KUPKA, Jiří Svetozar a Milan PERENČEVIĆ. Balkánský sud prachu. Český Těšín: Agave, 2003. Zapomenuté války. ISBN 80-861-6076-9.

KUŠNIRÁKOVÁ, T., ČIŽINSKÝ, P. (2011): Twenty Years of Czech Migration Policy: Liberal, Restrictive or Something Different? *Geografie*, 116, No. 4, pp. 497–517.

LEE, Everett S. A theory of migration. *Demography*, 1966, 3: 47-57.

MASSEY, D. S. (1988): Economic Development and International Migration in Comparative Perspective. *Population and Development Review*, 14, pp. 383-413

MASSEY, D. S. (1990): Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration. *Population Index*, 56, No. 1, pp. 3-26.

MEZNARIC, Silva a Jelena ZLATKOVIĆ. Forced Migration and Refugee Flows in Croatia, Slovenia and Bosnia-Herzegovina: Early Warning, Beginning and Current State of Flows. *Refuge: Canada's Journal on Refugees*. 1993, 12(7), 3-5.

J. OTČENÁŠEK, Imigranti z vybraných zemí bývalé Jugoslávie (po roce 1991) – Chorvaté, Srbové, Muslimové a Makedonci, výzkumná zpráva Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, 08/2000: http://www.cizinci.cz/files/clanky/128/imigranti_byvale_Jugoslavie.pdf (3.4.2023)

PELIKÁN, Jan, Tomáš CHROBÁK, Jan RYCHLÍK, Stanislav TUMIS, Ondřej VOJTĚCHOVSKÝ a Ondřej ŽÍLA. *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016. ISBN 978-80-7308-648-0.

PIRJEVEC, Jože. *Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevicovy a Titovy Jugoslávie*. Praha: Argo, 2000. Dějiny Evropy (Argo). ISBN 80--72-03-2-77--1.

RAMET, Sabrina. *Balkan Babel – The disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to fall of Milošević*. [s.l.]: Westview Press, 2002. ISBN 0-8133-3905-7.

RAVENSTEIN, Ernst Georg. The laws of migration.

ROSŮLEK, Přemysl. Makedonie. Praha: Libri, 2008. Stručná historie států. ISBN 978-80-7277-342-8.

RYCHLÍK, Jan. Dějiny Slovinska. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-131-6.

RYCHLÍK, Jan, Boris MOSKOVIĆ, Jan PELIKÁN, et al. Mezi Terstem a Istanbulem: balkánské národy ve 20. století. Přeložil Jana GEORGIEVOVÁ, přeložil Jana KLIMEŠOVÁ, přeložil Milena PŘIKRYLOVÁ. V Praze: Vyšehrad, 2020. ISBN 978-80-7601-252-3.

RYCHLÍK, Jan a Milan PERENČEVIĆ. Dějiny Chorvatska. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-885-3.

ŠAFAŘÍKOVÁ, S. 2015. Rozhovor. In: DUŠKOVÁ, L., ŠAFAŘÍKOVÁ, S. Kvalitativní metody pro rozvojová studia. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci

ŠTURMA, Pavel a Věra HONUSKOVÁ, ed. *Teorie a praxe azylu a uprchlictví*. 2., dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční středisko v nakl. Eva Rozkotová, 2012. Scripta iuridica. ISBN 9788087146682.

UHHEREK, Zdeněk, Věra HONUSKOVÁ, Šárka OŠŤÁDALOVÁ a Vladislav GÜNTER. *Migrace: historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016. Moderní dějiny (Občanské sdružení Pant). ISBN 978-80-905942-9-6.

UNCHR (2002), Statistical Yearbook 2001. Refugees, Asylum-seekers and Other Persons of Concern Trends in Displacement, Protection and Solutions, Geneva, UNHCR; available online at: www.unhcr.ch, December 2003.

UNCHR (2003), 2002 statistics on asylum-seekers, refugees and others of concern to UNHCR, Geneva, UNHCR; available online at: www.unhcr.ch, December 2003.

ÚMLUVA, O. S. N. o právním postavení uprchlíků ze dne 28. 7. 1951. Ženeva, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 1993, 208.

ZAIMOVIĆ, Enes. Dočasná ochrana cizinců v mezinárodním a evropském právu. 2021.

Přílohy

Rozhovor 1

Muž – Adam, věk 69 – rozhovor probíhal v českém jazyce, v průběhu rozhovoru s respondentem byly drobné limity, i přes jeho dobrou znalost českého jazyka, protože je rodilý Makedonec, který podstatnou část života prožil v bývalé Jugoslávii (na území dnešní Makedonie a Chorvatska). Muž byl seznámen s tématem bakalářské práce a souhlasil s tím, že rozhovor bude zpracován a použit v bakalářské práci.

Jaký byl podle Vás první moment, kdy jste pochopil, že celá situace začíná být velmi vážná?

Poprvé mě to napadlo, když se chtělo osamostatnit od Jugoslávie Slovinsko. Chorvatsko tento krok chtělo následovat, a proto jsem zavčas odjel do Itálie, než boje v mé zemi propukly úplně. Tam jsem strávil 9 měsíců a když jsem se vrátil v roce 1991, tak ta aktuální situace byla mnohem horší, než když jsem zemi opouštěl. Cítil jsem velikou osobní nejistotu, ale i tu ekonomickou, protože jsem měl v té době v Chorvatsku svoje podniky, které jsem musel zavřít. Poté jsem se teprve rozhodl, že odcestuji do České republiky, kde jsem začal v roce 1992 podnikat. Zjistil jsem, že nemám důvod se vracet zpátky, protože válka pokračovala do roku 1995. Poté se situace začala postupně uklidňovat, ale mně se mezitím v novém prostředí začalo dařit a o návratu jsem nepřemýšlel.

Jaké hlavní problémy Vaše země měla?

Před válkou žilo v Jugoslávii 7 národností a tyto národnosti žily velmi bratrsky, zemi se dařilo, ale když začala válka, tak podle mého názoru celou situaci zhoršovali především politici, kteří poštvávali lidi proti sobě. Nešlo o náboženské problémy, to až později v Bosně.

Jaké jste měl pocity, když konflikt v Jugoslávii začal? Jak daleko jste byl od konfliktů?

Pociťoval jsem strach, když je válka, tak můžeš dneska žít, ale za pět hodin být po smrti. Byl jsem poměrně blízko, žil jsem na Korčule, ta se nachází jen 50 kilometrů od oblastí, kde probíhala válka.

Byl jste kvůli konfliktu v ohrožení života?

Kdybych zůstal, tak bych byl v ohrožení života, ale já jsem nezůstal a odjel jsem zavčas do Itálie.

Byl jste svědkem nějakých bojů?

Ne, ale dostávaly se ke mně různé zprávy, že například umírají mí známí, to bylo opravdu strašné.

Byla válka hlavním důvodem Vaší migrace do ČR?

Ano, ale měl jsem i ekonomické důvody, protože oblast, kde jsem žil byla závislá na turistickém ruchu, který v té době takřka přestal existovat.

Jak se k Vám zachovala Česká republika, když jste se rozhodl přestěhovat? Jak celá situace probíhala?

Znal jsem Českou republiku už za dob, kdy jsem žil v Jugoslávii. Na Čechy jsem měl dobrý názor. Hned jsem zde začal podnikat a poměrně rychle jsem se rozrostl. Zjistil jsem, že by se mi nevyplatilo se vrátit zpátky. Díky České republice jsem tu měl pevnou práci. S českými úřady jsem měl dobré vztahy a později mi bylo nabídnuto permanentní vízum. Dokonce mi bylo před 23 lety nabídnuto i občanství, ale já jsem ho odmítl, protože už v té době jsem měl dvě občanství, makedonské a chorvatské.

Posílal jste peníze zpět do země svého původu?

Neposílal, v Chorvatsku mi zůstaly jen nepoškozené nemovitosti. Svoje obchody jsem poté otevřel a na dálku mi ho řídili moji příbuzní. Sice neměli takové výdělky jako já, ale důležité bylo, že pracovali a žili.

Udělal byste tehdy něco jinak? Pokud ano, co by to bylo.

Nebyly příležitosti, abych se vrátil nazpět a začal znovu pracovat v Chorvatsku. Ekonomická situace byla opravdu špatná až do let 1999–2000.

Jak zpětně hodnotíte výsledek rozdělení Jugoslávie? Pomohlo podle Vás Chorvatsku/Makedonii osamostatnění?

Ne, podle mého názoru to celou situaci zhoršilo o 360 %. V Jugoslávii před válkou člověku stačilo 8–12 měsíců odkládat peníze z každé výplaty stranou a mohl si průměrný člověk dovolit například koupit nový osobní automobil. To v žádném státu není. Do dneška se mi o původní Jugoslávii v noci zdá.

Rozhovor 2

Muž – Patrik, bývalý voják AČR, věk 50–55 – celý rozhovor probíhal v českém jazyce. Muž byl seznámen s tématem bakalářské práce a souhlasil s tím, že rozhovor bude zpracován a použit v bakalářské práci.

Co Vás vedlo k zapojení se do konfliktu v Jugoslávii a proč jste se rozhodl k odjezdu na velice riskantní misi?

Narovinu, já jsem v té době už dělal vedoucího instruktora výcviku tady na vojenské akademii ve Vyškově, moje činnost se týkala toho, že jsem učil vojáky všechno od píky, od zbraní počínaje, přes výcvik, taktiku, přežití atd. Ještě před misí v Bosně jsem měl možnost jet na misi do Perského zálivu, ale kvůli narození syna jsem nakonec nejel. Hlavním důvodem bylo to, že

jsem chtěl v první řadě získat zkušenosti, další věc, co u většiny vojáků rozhoduje, jsou peníze, to je bez debat.

Připravovali jste se na misi pochopitelně fyzicky, ale proběhla i nějaká psychická příprava? Jestli ano, tak jaká.

Psychická příprava? Na vojně neprobíhá žádná psychická příprava nebo za mé služby alespoň neprobíhala. U základního výcviku se prochází první tři dny psychotestem, poté je spousta fyzických testů, jako například slaňování z vrtulníku nebo skok padákem. Probíhá poté vyšetření psychologem, který sdělí celkové výsledky. Jediná psychická příprava byla, že nám byl ukázán dokumentární film od jednotek, které na misi už byly před námi, chtěli nás připravit na to, že letíme do opravdu těžkých podmínek, jinak žádná další psychická příprava neproběhla.

Jak jste zvládal odloučení od rodiny? Jak jste komunikoval na takovou vzdálenost se svými nejbližšími?

Jo, to je dobrá otázka. Na první misi jsem byl na devět měsíců, z toho po každých třech měsících měl každý voják nárok na dovolenou, takže mohl odletět domů na devět dní. Jelikož jsem měl doma malé děti, tak samozřejmě, člověk na ně myslí, psali jsme si spousty dopisů, někdo to nese líp, někdo hůř. S těmi dovolenými se to odloučení ale dalo přežít. Dopisy byly hlavní druh komunikace, ale byla tam možnost komunikace ještě přes spojovací vozy, kde jsem měl možnost jednou za 14 dní komunikovat s manželkou vysílačkou asi na deset minut, ale ta domluva byla velice složitá.

Musel jste vidět opravdu strašné věci, vybavujete si ty nejhorší z nich? Jaké to jsou?

Docházelo tam k etnickým čistkám, k vraždám, zabíjení lidí, od malých dětí až po stařenky, děly se tam opravdu hrůzné věci, především zabíjení civilistů. K fanatickým čistkám docházelo hlavně z důvodu náboženství. Jednotlivé strany si navzájem bouraly kostely a mešity, moje jednotka našla dokonce i dva nebo tři masové hroby několik metrů pod zemí. Opravdu za jednu z nejhorších vzpomínek mám, kdy jsme našli zničený dům s několika roztrhanými těly, kdy

pravděpodobně byli lidé usmrceni hromadně ručním granátem, no zkrátka opravdu nechutné věci.

Při nehodě helikoptéry jste takřka málem přišel o život, dokážete si vzpomenout na onen osudový den, jak probíhal?

Pokud se mám bavit konkrétně o nehodě, tak ta vznikla díky třídenní misi, která nás měla čekat. My jsme vlastně po startu helikoptéry nevěděli, že došlo k technické závadě, tak asi ve výšce 40 metrů, to je celkem dost, došlo k prokluzu ocasní vrtule, která se úplně zastavila a došlo k volnému pádu. Velké štěstí bylo, že jsme spadli na okraj ochranného valu, který byl vyroben z hlíny, díky tomu helikoptéra nezačala hořet, i když jsem po nárazu celý ležel v palivu. Jako zázrakem to ale všichni přežili, i když spoustu vojáků mělo vážná zranění, včetně mě.

Jak dlouho trvala vaše rekonvalescence?

Já sem ležel v české polní nemocnici asi 4 měsíce, podstoupil sem několik operací, včetně plastických, byl jsem i v bezvědomí.

Bylo podle Vás bombardování Kosova nezbytné pro ukončení konfliktu?

I když jsem viděl opravdu velká zvěrstva, tak s bombardováním Kosova nesouhlasím, nebylo to správně.

Podarilo se Vám vrátit do normálního života i po tom všem, čím jste si musel projít? Jak se na celou situaci díváte zpětně?

Po havárii jsem se nevrátil domů, ale odsloužil jsem zbývajících 5 měsíců podle plánu. Misi jsem nepřerušil, kluci, co se vrátili domů do republiky, tak tím svoji misi ukončili a už se nevrátili zpátky. Někteří měli psychickou újmu a do helikoptéry už nechtěli znovu sednout, našlo se pár velitelů, kteří je za to chtěli trestat, proti tomu se na základně zvedla vlna odporu. Po té nehodě na místo dorazil psycholog, který tam do té doby vůbec nefungoval, na základně byl jen kaplan,

kterého jsem často navštěvoval, když jsem měl slabou chvíli. Důležitá byla jakákoliv zpětná vazba. Častokrát jsem jako velitel dělal takového psychologa mým vojákům já.

Kdybyste měl možnost vrátit čas před Vaším odletem na misi, udělal byste něco tehdy jinak?

Ne, v konečné fázi to pro mě byla obrovská zkušenost, křest ohněm, přežil jsem vlastní smrt, samozřejmě, když jsem ležel v nemocnici, tak jsem se sám sebe kolikrát ptal: „Proč zrovna já?“ Při rehabilitaci však ze mě ten špatný pocit opadával. Když jsem se však vrátil domů, abych si odbyl svoji první dovolenou, tak jsem měl takové černé myšlenky, že můj vzhled může někoho děsit, takže to na mě určitý psychický dopad mělo.